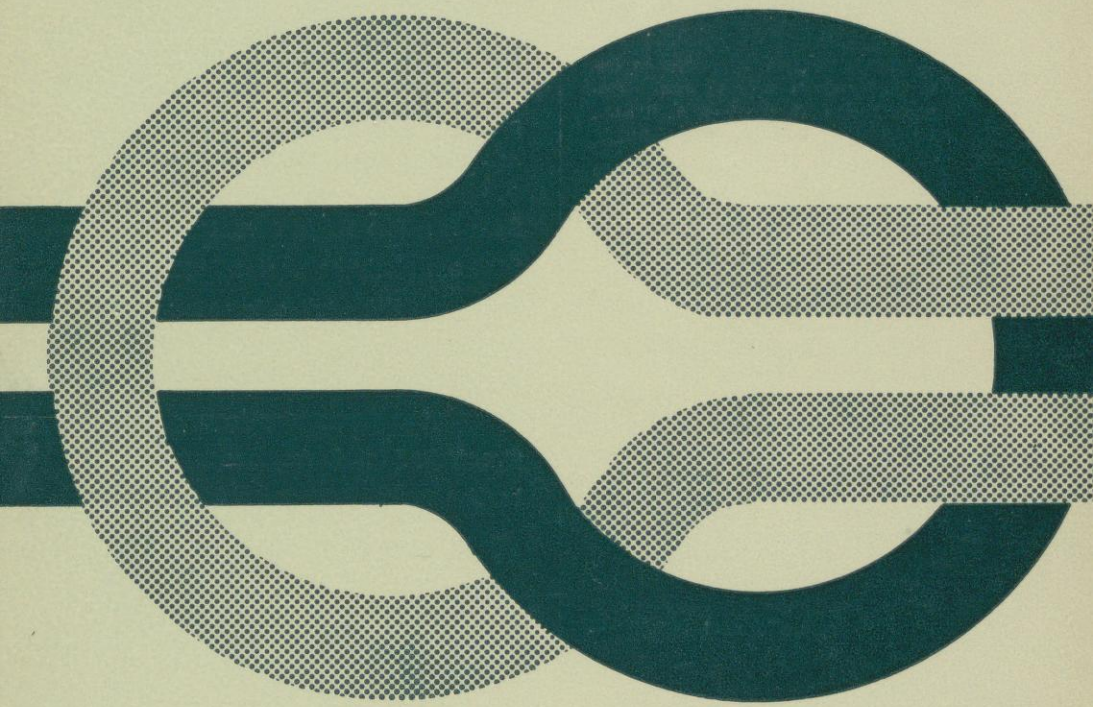
UNIVERSITETSBIBLIOTEKET I OSLO

21. årg. - 1975 - Nr. 5

Rapport

SAMORDNINGSRÅDET FOR
ÅNDSSVAKESAKEN I NORGE

Rapport (tidl. Hjertebladet)

UTGIVER: SAMORDNINGSRÅDET FOR ÅNDSSVAKESAKEN I NORGE
SEKRETÆR: ADVOKAT KAARE JØNSBERG, TORGGATEN 10, OSLO 1

Redaktør: Ruth Erlandsen
Redaksjonskomité: — Kari Bredal — Alfhild Hansson — Else Hansson — Knut Werner

Henvendelser angående abonnement og adresseforandringer skjer til forretningsføreren **Gunvor Heier, Postboks 167, 1324 Lysaker.**

Innbetaling for abonnement til **postgirokonto nr. 9473,bankgirokonto nr. 6088.05.01081** eller til forretningsføreren. Bladet kommer med 6 nummer i året. Kontingenten er kr. 15,— pr. år.

Henvendelser ang. annonser og betaling for disse skjer til **Aug. Hanssens Forlag, Ø. Slottsgt. 5, II etg., Oslo 1.** Bankgiro nr. 7001.05.01928.

Manuskripter til «Rapport» sendes redaktør **Ruth Erlandsen, Sofiesgt. 45, Oslo 1.**

Følgende organisasjoner er tilsluttet Samordningsrådet for åndssvakesaken i Norge:

Det Norske Diakonforbund
Nasjonalforeningen for Folkehelsen
Norges Bondekvinnelag
Norges Husmorforbund
Norges Røde Kors
Norsk Lærerlag
Norsk Folkehjelp
Norske Kvinners Sanitetsforening
Åndssvakesakens bestyrerforening
Skolestyrerkollegiet ved skoler for psykisk utviklingshemmede
Forbund av pedagogisk personale for psykisk utviklingshemmede
Norsk Sykepleierforbund
Redd Barna

I DETTE NUMMER:

XV nordiske kongress
Heder til Kari Bredal
Norske Følling-barn av britisk avstamning?
Eit nytt syn på dei såkalla åndsveike
Psykisk utviklingshemmede i internasjonalt perspektiv. I. Av Gunnar Dybwad
Barn har ikke tid til å vente
SOR om uheldige nødløsninger
Får vi en baksmell etter stormen?
Søskenansvar for psykisk utviklingshemmede. Av Håvard Gohli
Omsorgens første overlege slutter
Øremerket for funksjonshemmede
Landet Rundt

XV Nordiske Kongress:

900 DELTAKERE I + 35° C

Årets nordiske kongress om psykisk utviklingshemning vil utvilsomt gå over i historien som den h e t e s t e av alle de 15 som hittil er arrangert. Det var konstant 35 Celsiusgrader alle tre kongressdager i Århus, men de 900 deltagerne berget seg bra, takket være klimaanlegg i kongressalen og i spiserom.

De nordiske kongressene holdes hvert fjerde år og arrangeres av Nordiska Förbundet Psykisk Utvecklingshämning. De to hovedemnene denne gang var «Normalisering — rettslig likestilling — rettssikkerhet» og «Forebygging av åndssvakhet». Det var Folketingets ombudsmann, Lars N o r d s k o v N i e l s e n som presenterte det første hovedemne. Overlege Ole B. M u n c h var en av de tre innlederne til emnet forebygging.

Av orienteringene fra hvert land om vesentlige trekk i utviklingen siden forrige kongress, gikk det fram at undervisning og bomuligheter utenfor institusjonene står i forgrunnen.

F i n l a n d har nå like mange daghjemsplasser som internatplasser, men fremdeles er det 700 skolepliktige på venteliste. På I s l a n d skjer undervisningen så integrert som mulig. Et pedagogisk senter har i oppdrag å oppspore alle psykisk utviklingshemmede. Fra S v e r i g e ble det pekt på store vansker med å praktisere integrering. Det er ikke bare å rive anstalter og blande de psykisk utviklingshemmede sammen med andre. Det er langt vanskeligere å skulle være alene i samfunnet enn å bo på institusjon. D a n m a r k har fått to nye sentralhjem og 12 pensjonater siden forrige kongress. 3 500 klienter arbeider i verksteder. Forskningen får økte statsmidler, og forebyggende arbeid står sentralt blant forskningsoppgavene. Færøyene som før måtte sende sine psykisk utviklingshemmede til institusjoner i Danmark, har nå fått både skole, daghjem og verksted.

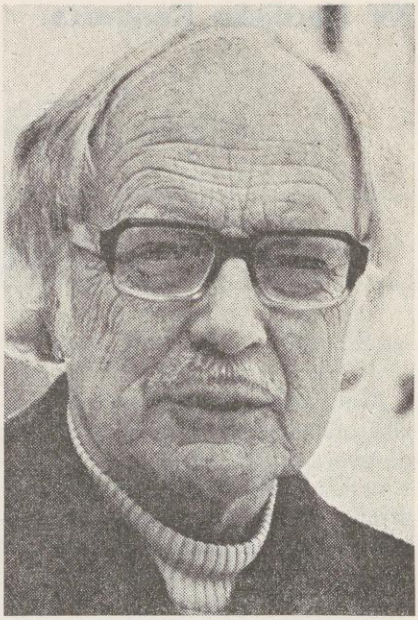
I den norske rapporten som ble gitt av byråsjef Ole U l l e b e r g i Helsedirektoratet, ble det pekt på at Norge som det eneste land har administrativt delt omsorg, de høyerestående under Kirke- og under-

visningsdepartementet, og de øvrige under Sosialdepartementet.

— Det er fortsatt slik at de aller fleste institusjoner for psykisk utviklingshemmede i Norge eies og drives av private organisasjoner, stiftelser eller privatpersoner, men fylkene har kommet meget sterkt inn i bildet etter at sykehusloven ble vedtatt i 1969, sa byråsjef Ulleberg, som mente det var grunn til å si at utviklingen av tilbud og service for psykisk utviklingshemmede nå er kommet ganske godt i gang i Norge. Det pågår stadig en integrering i samfunnet og i de vanlige service-organer.

Den norske rapporten summerte opp utviklingen i arbeidet de siste fire år på denne måten: Antall institusjoner er økt, antall plaser, særlig i daginstitusjoner er økt, standarden i våre institusjoner er forbedret, investerings- og driftsutgiftene er steget kraftig, støtten fra folketrygden er forbedret, og tilgangen på kvalifisert personale til omsorgen øker. Men ressursene er fortsatt ikke tilstrekkelige, hverken av penger eller folk, og omsorgen må konkurere med andre deler av samfunnet om dette. Foreldre og foreldreorganisasjoner er blitt en virkelig betydningsfull faktor i utviklingsarbeidet. Samarbeidet på alle plan forbedres stadig, og de psykisk utviklingshemmede blir mer og mer akseptert som fullverdige medmennesker med rettigheter som alle andre.

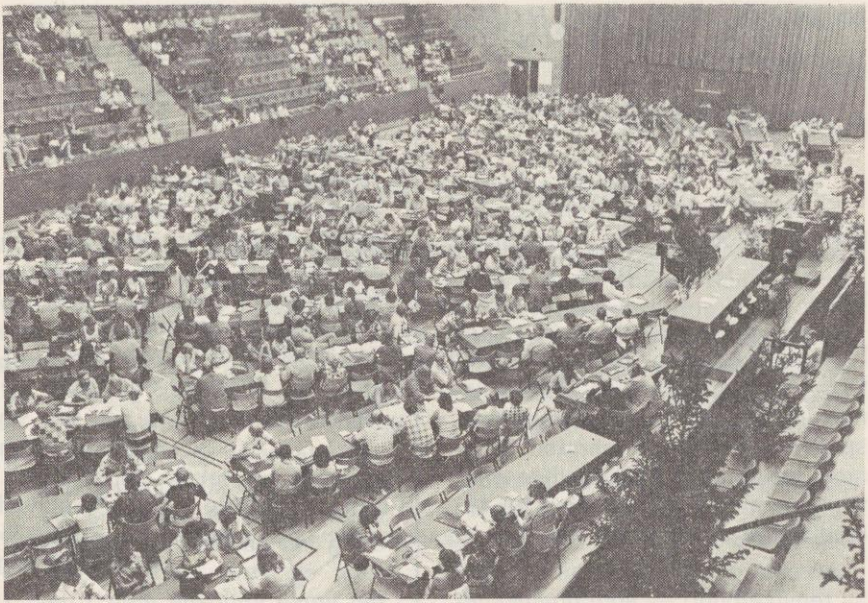
I sitt foredrag om de medisinske og biologiske sider ved forebygging av åndssvakhet pekte overlege

Overlege Ole B. Munch: — Vi kan forebygge, men ikke utrydde psykisk utviklingshemning.

Ole B. Munch på at forebygging er blitt mulig, men også i økende grad komplisert fordi man erkjenner at psykisk utviklingshemning i langt de fleste tilfeller skyldes et samspill av mange årsaker, biologiske forutsetninger og omgivelsene.

Mest drastisk fortoner det seg at man har fått mulighet til å påvise skader på fosterstadiet, under og like etter fødselen. Visse former for mongolisme kan forhindres. Hvor langt man vil gå i å utnytte de nye muligheter, er avhengig av etiske holdninger. Overlege Munch sa at man på bakgrunn av de store oppdagelser på det arvemessige områ-

Av 900 deltakere i den nordiske kongressen var omlag 140 fra Norge. Her et utsyn over forsamlingen i den imponerende kongressbygningen Vejby-Risskov-hallen nord for Århus.

de kanskje har stillet for høye forhåpninger.

— Bare et mindretall, anslagsvis 10—15 prosent, av de psykisk utviklingshemmede man kjenner til i vår kulturkrets, har kjente påviselige biologiske defekter. Ennå er det en del tilstander med antatt biologisk bakgrunn som ikke kan påvises før symptomene dukker opp, sa overlegen. Vi kjenner ikke alle skader mot fostret som god svangerskapshygiene i videste forstand må kunne bekjempe.

Ved hjelp av forebyggende helsetjeneste kan vi i de nordiske land nå langt i å avhjelpe medfødte svakheter med tidlige stimuleringstiltak. Dette må bli et ledd i den alminnelige helseovervåking med tilgang på spesialisthjelp, sa overlege Munch.

HEDER TIL KARI BREDAL

Fru Kari B r e d a l, Asker, velkjent av «Rapport»s lesere som redaktør av spalten Landet Rundt, ble gjenstand for varm hyllest i Sandefjord 3. oktober, da landsmøtet i Norges Røde Kors valgte henne til nytt æresmedlem i organisasjonen. Kari Bredal har vært en drivende kraft i arbeidet for psykisk utviklingshemmede både innenfor Røde Kors Barnehjelp og i Samordningsrådet. Vi gratulerer!

NORSKE FØLLING-BARN AV BRITISK AVSTAMMING?

Er norske barn med Føllings sykdom etterkommere av innvandrere fra Irland og Skottland i vikingtiden?

Denne overraskende teori var et hovedpoeng i en doktordisputas ved Oslo Sanitetsforenings Revmatismesykehus 19. juni. Doktoranden, spesiallege Alette Fegersten Saugstad, har forsket både blodtyper og vikingegraver som bakgrunn for sin medisinske doktorgrad.

Arvebærere av Føllings sykdom — fenylketonuri — som ubehandlet fører til dyp åndssvakhet, har et blodtypesystem som avviker fra den vanlige norske befolkning. Den ligner mer på blodtypesystemet hos befolkningen i Irland, Skottland og Island, de land som har størst forekomst av Føllings sykdom i Vest-Europa. Dr. Saugstad mener det er en mulig sammenheng mellom blodtypemønsteret og arveanlegg for sykdommen.

Spesiallege Alette Saugstad har undersøkt alle 146 pasienter med Føllings sykdom som er diagnostisert i Norge inntil 1973, og hun har også undersøkt deres foreldre og søsken. Hun er kommet fram til at fødestedene til Føllingbarnas besteforeldre ofte er de steder i Norge hvor vikingegravene inneholder saker som er importert fra Vest-Europa, særlig Irland og Skottland.

Eit nytt syn på dei såkalla åndsveike

Professor Strømnes ved Universitetet i Tromsø besøkte Trastad-sentret i Harstad som privat observatør en uke i august. I nr. 40 av «Norsk Skoleblad» gir han lærer Sigvor Riksheim honnør for hennes pionerarbeid i opplæringen av psykisk utviklingshemmede:

Eit inntrykk av overveldande rikdom av kunstnarlege resultat slo mot meg, då eg steig inn på Sentret. Seinare fekk eg høve til å studere dei ymse ytingane meir i detalj, og det første inntrykket av rikdom og kvalitet heldt seg — ja, meir enn det. Eg såg alt det vakre som var laga i keramikk, i stofftrykk og maleri, i skulptur og teppe etc., og i audmjuk beundring måtte eg vedkjenne meg eit heilt nytt syn på dei såkalla åndsveike. Det er ikkje tvil om at mange av dei står høgt over dei såkalla normale, særleg på det estetisk-skapande området. Det må då vere maktpåliggjande å gi dei høve til å få utfalde seg nettopp her, så dei gjennom det et kan reise sin sjølvrespekt, bli respektert av andre og vekse seg inn i normalt samfunnsliv.

Psykisk utviklingshemning i internasjonalt perspektiv

I.

Av professor dr. Gunnar Dybwad

Få kjenner omsorgen for psykisk utviklingshemmede verden over så godt som den norsk-ættede juristen og sosiologen, professor dr. Gunnar D y b w a d ved Brandeis universitetet, Waltham i Massachussetts, USA. Sammen med sin kone, dr. Rosemary Dybwad, har han fulgt utviklingen ved personlige besøk i en lang rekke land. I det foredrag han holdt på den 15. nordiske kongress om psykisk utviklingshemning i Århus i august, gir han oss del i sin rike erfaring — også de ompulser han har fått av norske pionerer.

Vi gjengir første del av professor Dybwads foredrag, som særlig behandler tiltak for foreldre og små barn. Siste del, som kommer i nr. 6 av «Rapport», tar for seg den internasjonale utvikling når det gjelder omsorgen for voksne.

La meg begynne min presentasjon med en personlig erindring. Det skjedde i Oslo i 1958. 20 år tidligere hadde jeg startet mitt institusjonsarbeid i åndssvakeomsorgen i Letchwork Village, et stort sentralhjem i New York med flere tusen barn og voksne under omsorg. Senere fikk jeg som direktør for barnevernet i staten Michigan enda mer kontakt med problemer innenfor åndssvakeomsorgen, bl.a. ved statstilsyn med internatskoler og institusjoner. Etter det var jeg direktør for The National Association for Retarded Children i Amerika — den landsomfattende organisasjonen av foreldreforeninger i Amerika.

Med andre ord: Jeg hadde nådd det farlige stadium for en mann som på grunnlag av sine mange års erfaringer er overbevist om at han har en fornuftig og riktig forståelse av sitt faglige ansvar.

En avgjørende ettermiddag

Takket være en hyggelig innbydelse fra fru Ragnhild S c h i b b y e, som var en av de skandinaviske pionerer på vårt arbeidsområde, besøkte jeg en deilig sommerdag i 1958 Ragna Ringdals Daghjem og Oslo Observasjonshjem og poliklinikk. Vi hadde gått gjennom flere sovesaler på observasjonshjemmet, som gjorde et sterkt inntrykk på meg på grunn av det hyggelige interiør og tilsynelatende høye omsorgsstandard.

Jeg gikk inn i et annet rom, der et barn med kjempestort hode på grunn av langt utviklet hydrocephalus lå i sin seng. Ved siden av ham

satt en søt ung pleier og leste for ham i en billedbok som hun holdt foran gutten. Dette var noe jeg aldri hadde sett før, og som administrator var min første reaksjon motvilje.

Selvfølgelig er vennlighet og hensynsfullhet overfor behovene selv hos et dypt åndssvakt menneske viktig. Men dette var utvilsomt bortkastet tid, ettersom barnet tilsynelatende var ute av stand til å oppfatte noe.

Mens vi gikk videre gjennom noen andre rom, fortsatte jeg å tenke på denne ekstravagante bruk av pleiepersonale.

Da slo plutselig en motsatt tanke ned i meg: «Hva vet du egentlig om en slik funksjonshemmet person, og er du den rette til å dømme hva han kan eller ikke kan ha nytte av? Selv om det bare er den melodiske norske stemmen han oppfatter, sammen med lys og skygge av boksidene som blir bladd om, er du så i stand til å avgjøre hva det betyr for ham og hva han har rett til?

Jeg skammer meg ikke over å innrømme at jeg hadde en slags omvendelseserfaring den ettermiddagen i Oslo for 17 år siden. Og min holdning til åndssvakhet og til åndssvake mennesker har siden vært preget av denne erfaring.

Mange senere besøk i de skandinaviske land har bestyrket det jeg opplevet i Oslo den ettermiddagen. Det var fra mine skandinaviske kolleger jeg fikk forståelse for normalisering, for det enkelte menneskes verdighet, for en finere seksuell holdning, for nødvendigheten av å organisere adskilt omsorg for barn og for voksne, for tverrfaglig administrativt samarbeid og mye mer.

Det skyldes inspirasjon fra skandinaviske arkitekter at jeg som er sønn av en norsk arkitekt, fikk en forsinket arvelig reaksjon lenge etter min 50-års dag og plutselig i sammenheng med min øvrige erfaring og viten forsto betydningen av de fysiske omgivelser. Dette førte til den første konferanse om arkitektur i åndssvakeomsorgen i 1966.

Jeg er blitt bedt om å gi en rapport om den internasjonale utvikling i omsorgen for psykisk utviklingshemmede. Av to grunner er det et farlig foretagende: for det første tvinger det en til å generalisere, og dermed utsetter man seg uunngåelig for kritikk. For det andre har lang erfaring med slike oppgaver lært meg at noen alltid vil få mistanke om at jeg indirekte prøver å si noe om deres land. La meg derfor slå fast at det er min egen personlige oppfatning av noen av de viktigste internasjonale tendenser jeg gir uttrykk for.

Samtidig med at jeg gir uttrykk for mine personlige synspunkter, vil jeg henvise til tre internasjonale dokumenter innenfor området psykisk utviklingshemning. Det første er en liten, men fremragende artikkel som Verdens Helseorganisasjon kalte «Organisation of Services for the Mentally Retarded», som ble offentliggjort i 1968, Technical Report, serie nr. 392. Det andre er den internasjonale håndbok om åndssvakeomsorg, som er redigert av min kone, dr. Rosemary D y b w a d, og offentliggjort i 1971 i Washing-

Barn har ikke tid til å vente —

— Den vanligste unnskyldning for ikke å gi opplæring til psykisk utviklingshemmede barn, er at de ikke er gamle nok. Vent noen år, lød svaret fra skolemyndighetene i flere amerikanske stater, da foreldrene krevet undervisning for sine barn. Men nettopp disse barna har ikke tid til å vente. Opplæringen må begynne på spebarnstadiet, ellers blir de bare mer og mer utviklingshemmet.

Det er dr. Rosemary Dybwad som sier dette til «Rapport» under et besøk i Norge i sommer. Som sin mann, professor Gunnar Dybwad, er hun levende opptatt av at foreldrene med små barn får faglig hjelp til å starte tidlig stimulering og trening av barna. På sine reiser i mange land har hun sett at det kan gjøres med enkle midler — f.eks. foredrerådgivere i Frankrike, gjensidig familiehjelp i England og USA, spesialtrenede hjemmehjelpere i Sveits.

— De norske helsestasjoner for mor og barn må kunne egne seg godt til en slik tidlig rådgivning, forutsatt at personalet har innsikt i hva disse foreldrene trenger og kan henvise dem til andre foreldre med psykisk utviklingshemmede barn, sier Rosemary Dybwad.

Den amerikanske sosiologen har hatt åndssvakeomsorgen som sitt arbeidsfelt siden 1958, og er i dag en av de tre visepresidentene i den internasjonale liga av organisasjonene for psykisk utviklingshemmede. Hun er et levende oppslagsverk når det gjelder utviklingen på dette felt i alle land, og har naturligvis også satt seg inn i stortingsmeldingen om omsorgen her til lands.

— Et viktig dokument preget av den riktige holdningen, sier Rosemary Dybwad. Men altfor ofte sitter byråkrater og myndigheter på toppen og lager store planer, uten at det når ned til de menneskene som det planlegges for. Sørg for at det ikke blir tilfelle i Norge!

ton D.C. av The President's Committee on Mental Retardation. Det tredje og mest omfattende dokument er utarbeidet av svensken dr. Richard S t e r n e r og er nå under utgivelse av De forente Nasjoner i New York under titelen: «Social and Economic Conditions of Mentally Retarded in Countries at various Stages of Economic Development».

Endelig må jeg nevne at det på Verdens Helseorganisasjons generalforsamling i Geneve i sommer ble vedtatt en sterk resolusjon som oppfordrer medlemslandene til å støtte forskning og utprøvning av nye arbeidsmetoder i åndssvakeomsorgen, og som henstiller til generaldirektøren i WHO å bistå med utviklingen av ekstern omsorg som en del av det altomfattende program for å forebygge sykdom og fremme alle sider ved den personlige utvikling. En rapport om fremskrittene innenfor dette område skal legges fram på den 30. generalforsamling i WHO om to år.

Store fremskritt — store forsømmelser

I de 37 år jeg har arbeidet innenfor omsorgen for de psykisk utviklingshemmede, har jeg sett uhyre store fremskritt i vitenskapen og i den tekniske anvendelse av den nye viten innenfor undervisning, psykologi, medisin, offentlig helsestell og sosialvesen.

Som nr. 1 av de viktige internasjonale resultater vil jeg nevne den voksende forståelse for at familien utgjør den mest effektive og nyttige ramme for arbeidet med psykisk utviklingshemmede personer.

Samtidig er det ettertrykkelig dokumentert at familien, og særlig familien til sterkt funksjonshemmede spebarn og småbarn, i alle disse årene fram til i dag ikke har fått den hjelp, rådgivning og støtte som den har hatt behov for.

Årsakene til denne forsømmelse er trolig forskjellig fra land til land. Vi har f.eks. den kulturelle tradisjon at småbarn skal være morens ansvar alene. Videre er det et byråkratisk problem å gi omsorg til hjemmene. En annen faktor som kan ha spilt inn, er at de foreldre som i 1950-årene gikk sammen om å organisere hjelp til sine psykisk utviklingshemmede barn, og som gjennom sine organisasjoner krevet støtte fra staten, for det meste hadde barn i skolealder eller eldre.

Riktignok ble det i noen land tilbudt rådgivning til foreldrene for å hjelpe dem med deres «psykologiske problemer». Men det som først og fremst bekymrer foreldrene, er uvitenheten om hvordan de best skal kunne hjelpe sine barn, og overfor slike praktiske problemer hjelper det lite med psykologisk rådgivning. I stigende grad ble det i flere land opprettet klinikker som ga diagnostisk service, men heller ikke disse ga praktiske råd som foreldrene kunne dra nytte av hjemme.

Det er interessant å merke seg at det britiske tidsskriftet «New Psychiatry» bare for få måneder siden offentliggjorde en artikkel av psykologen Ann Jones, der det blir

pekt på at foreldre til funksjonshemmede barn trenger fakta, ikke bare sympati. Hun understreket at hensikten med en psykologisk undersøkelse av et mentalt tilbakestående barn burde være å oppnå den størst mulige utfoldelse av barnets evner. Men dette vil slå totalt feil hvis ikke foreldrene får noen orientering av praktisk verdi. Disse synspukter er ikke nye, de ble fremmet allerede for ti år siden.

Det nye er imidlertid en annen påstand fra Ann Jones om at mye av anstrengelsene og utgiftene ved den tverrfaglige diagnostiske undersøkelsesprosess er bortkastet hvis ikke foreldrene får en detaljert, forståelig skriftlig rapport, slik at den samlede viten i fagteamet kan omsette i den daglige behandling i barnets eget hjem.

Funksjonshemningen øker

Hva kan så foreldre til dypt åndssvake barn gjøre, forutsatt at de får den nødvendige opplysning, rådgivning og støtte?

I de første seks måneder av dette året har jeg hatt anledning til å se på den service som ytes slike barn i Canada, USA, England, Belgia, Frankrike og Tyskland.

Selv om det finnes noen tydelige unntak, er det stort sett felles for alle disse land at når de sterkt funksjonshemmede barn kommer inn i et undervisningsprogram — forøvrig etter svært forskjellig opptaksalder — så er deres funksjonsnivå lavere og deres utviklingshemning av den grunn større enn det man skulle vente på bakgrunn av den opprinnelige skade.

Dette gjelder språk og andre kommunikasjonsformer, ernæringsproblemer og spisevaner, toalettvaner og hele rekken av sanse- og bevegelsesaktiviteter og sosiale tilpasninger som betyr så mye for funksjonshemmede barns utvikling.

I tillegg kommer spesielle helseproblemer som ortopediske feilrettinger, syns- og hørselsskader, som ofte er forsømt til skade for barnets evnemessige utvikling.

Sist, men ikke minst bør nevnes at vi svært ofte må konstatere mangel på fysisk aktivitet. På grunn av tradisjonell overbeskyttelse lar foreldrene være å oppmuntre barna til å bevege seg, gå, løpe, hoppe, kaste ball osv. Dette forsterkes av de små forventninger om sportslige prestasjoner som foreldrene sannsynligvis har fått ved sin kontakt med profesjonelle omsorgsmedarbeidere.

Tidlig, konkret familie-service

Alt dette er noe foreldrene kan lære. Min kone og jeg har f eks. sett enkle sketsjer og kortfilmer som instruerer foreldre om hvordan man skal hjelpe et barn med å svelge, tygge, skifte fra flytende til fast føde, holde hodet oppe, snu seg, sitte oppreist, og gå. Dette er utviklingstrinn som hvis de blir unødig forsinket, vil nedsette barnets almenfunksjon.

Et annet hjelpemiddel er hjemmebesøk av faglige medarbeidere som helsesøstre, småbarnspedagoger, fysioterapeuter osv. Denne form for

HARALD HATLING EFTF. A/S
Fjordgt. 38
Trondheim — Telefon 27 045

A/S SELSBAKK FABRIKKER
Boks 2027
Trondheim — Telefon 35 020

SIMON PETERSEN A/S
Alt i skotøy
O. Tryggv gt. 42 - Tlf. 22 439
Trondheim

E. ERLANDSEN
Urmaker
Midt på Nordre
Trondheim — Telefon 21 784

TROMI FABRIKKER
Trondheim — Telefon 39 920

NIDARVOLL TREVAREFABRIKK
Telefon 35 265 — Trondheim

BERNHARD SLOTTEMO
Malerforretning
GULVBELEGG
Verdal — Tlf 78 382

Møbler fra
ASKELADDEN A/S
Fjordgt. 66
Trondheim — Telefon 31 458, 28 089

A/S EPA LAVPRISMARKED
O. Trygvasonsgt. 28 — Trondheim
Sentralbord 27 070

HERRESENTERET
Nordregt. 28 — Telefon 25 163
Trondheim
Stort utvalg i moderne herreklær

HAUGAN SUPERMARKED A/S
Stubbsvingen 39
Trondheim — Telefon 36 480

A/S HAGEANLEGG
Flaggstenger - Stiger - Hageporter
Tørkestativer - En gros - En detalj
7056 Moholt - Trondheim - Tlf. 38 176

TRONDHEIM FRYSE- OG KJØLELAGER A/S
Sentralbord 21 169 — Trondheim

CHR. SØRENSEN A/S
Telefon 26 182 — Trondheim

spesiell foreldreundervisning er også med hell gjennomført som gruppemøter. Lekotek og rådgivningssentra som først oppsto i Sverige og siden tatt i bruk i Norge, England og Australia, er forholdsvis ukjent i Frankrike, Canada og USA.

Det er en annen side ved denne tidlige familie-service, og det er praktisk avlastning i det press som det betyr for foreldre å ha et sterkt funksjonshemmet barn 24 timer i døgnet. Vi har eksempler på hjemmehjelpere som kommer i hjemmet enten for å hjelpe moren eller gi henne mulighet til å komme ut noen få timer, videre vuggestuer eller barnehager hvor barnet kan plasseres noen timer, utdannede babysittere, og såkalte krise- eller avlastningshjem som tar et barn i weekend eller for en lengre periode.

Slike støtteordninger kan organiseres med et minimum av investering, og de krever ikke store spesialbygg som blir stadig vanskeligere å plassere i våre byer, Men til tross for at dette forlengst er påvist, ofte med de skandinaviske land som pionerer, så har slike støttetiltak i barnets første år fremdeles lav prioritet i alle land. Et blikk på budsjettene er nok til å vise det.

Dette er desto mer forbausende når vi tenker på at nesten hver eneste politiske uttalelse fra alle regjeringer eller landsforeninger understreker hvor viktig det er å forebygge.

Hittil har jeg konsentrert meg om service til foreldre for å sette dem i stand til å hjelpe sine barn mer effektivt. Viktig er også samarbeidet mellom foreldre som har psykisk utviklingshemmede barn. Gjensidig hjelp mellom foreldre og selvhjelp spilte en viktig rolle i begynnelsen av den bevegelse som ble startet i 1950-årene av foreldre til psykisk utviklingshemmede barn.

I de senere år har den franske foreldreforening UNAPEI — en sterk organisasjon med betydelig politisk innflytelse — gitt et slikt program en klar utforming under navnet «action familiale» — familieaksjon — og det er skjedd på landsbasis, regionalt og lokalt. «Familiedelegerte» som selv er spesielt utvalgte foreldre, er ansvarlig for forbindelse med 8—12 familier i et bestemt område. De skal oppmuntre til gjensidig hjelp og psykologisk støtte og gi foreldre opplysning om den service som er til rådighet.

Det er klart at et program med tidlige støtteordninger kan gjøres betydelig mer effektivt med denne type familiesamspill.

Fosterforeldre i steden for institusjon

Den verdi som tillegges familien som den beste rammen for et funksjonshemmet barns utvikling, skulle bety at familiepleiesystemet må være den ønskede omsorgsmetode også når det gjelder barn som av en eller annen grunn ikke kan bo hos sin egen familie.

Tidligere påsto sosialarbeidere og administratorer at det ikke var mulig å finne fosterforeldre til funksjonshemmede barn. I dag blir fosterforeldre-programmer for psykisk

BRIAB VOGNSERVICE
Serviceverksted for bremser til alle kategorier tilhengere
Moderne bremseprøveanlegg
1652 Torp. Tlf. 14 954 - 14 955

SKJEBERG AUTOSERVICE
Vask - Smøring - Service
Skjeberg — Telefon 68 391

TORGERSEN & CO. A/S
OSLO — FAGERNES

MIN GULLSMEDFORRETNING
finner De i Wesselgården i Asker sentrum.
Velkommen til et besøk i en hyggelig forretning. Reparasjoner utføres.
ASKER GULL OG SØLV
Gullsmed Fr. Claudi — Tlf. 78 10 84

JERN BYGG OG FARVE A/S
Idrettsveien 9 — 1400 SKI
Telefon 86 24 88

OSCAR BERG A/S
Tekstilmagasin
Stjørdal — Telefon 94 433

CEMENTPRODUKT
SEMENTVAREFABRIKK
Langevåg — Telefon Ålesund 48 440

NORSK KJETTINGINDUSTRI A/S
4500 MANDAL
Telefon 61 033 — Telegr.adr.: KJETTING

WESTERMOEN HYDROFOIL A/S
4500 MANDAL
Telefon 62 222 — Telex 16514

Planlegg nå for **EPOXYBELEGGING** av **betonggulv** og **siloer**
Enkelt å smøre på.
Gjør betongen speilblank og evigvarende.
Be om tilbud
EPOXY TEKNIKK A/S
Postboks 88, 8601 Mo — Tlf. (078) 68 990

utviklingshemmede barn gjennomført med hell i England, Canada, USA og Singapore.

Nylig er det påvist i USA og i Frankrike at individuell familiepleie ikke bare er mulig, men at det er en fremragende omsorgsform for dypt multihandicappede småbarn. I begge tilfeller får fosterforeldrene en passende betaling, i motsetning til gammeldags sosialomsorg som ga fosterforeldrene minimale beløp, forat de ikke skulle ta barna for å tjene penger.

I et amerikansk forsøksprosjekt som har gått over flere år, blir pleieforeldrene endog betalt ekstra for spesielle utviklings- og treningsoppgaver som de er villig til å påta seg. De følger et grundig utarbeidet dagsprogram og har støtte av en rådgiver. Jeg har besøkt dette prosjektet i Michigan og sett de betydelige fremskritt som ble oppnådd, selv for de mest lavtstående barna. Hver plassering skjedde etter en detaljert tverrfaglig undersøkesle og en omhyggelig utarbeidet fase av utviklingsoppgaver som er vesentlig for barnets fremskritt. Dette fungerte som grunnlag for avtalen mellom pleieforeldrene og prosjektledelsen.

Jeg vil gjerne føye til at denne form for individuell programplanlegging med fastlagt formål, studeres i stadig flere land. Den har vært brukt som grunnlag for et uformelt samarbeid og det service-organ, medregnet botilbud, som gir retningslinjer for de oppgaver hver av partene skulle utføre i et fastlagt tidsrom. Et slikt system vil sikkert gjøre prøvingen både av de individuelle saker og av omsorgsmyndighetenes handlekraft mer effektiv.

På grunn av den urovekkende store økning i barnemishandling er det bevegelser i gang i forskjellige land, bl.a. England og USA, som advarer mot å ha for stor tillit til familieplassering og spesielt familiepleie. Denne advarselen mener jeg er forfeilet. Undersøkelser av tilfeller av grov barnemishandling synes stadig å vise at det har vært tydelige varselssignaler som de ansvarlige myndigheter ikke har vært oppmerksom på.

Det vesentlige i den familiestøtte jeg har beskrevet, er å beskytte foreldrene mot et press de ikke kan bære, mot en alt for stor byrde. Men det finnes naturligvis situasjoner som med rette beskrives som «kliniske tilfeller, der plassering i medisinsk institusjon er nødvendig.

Førskole — ikke for funksjonshemmede?

En av de største oppgaver for foreldre til et sterkt funksjonshemmet barn, er å gi barnet den best mulige forberedelse til skolegangen. Selv om utviklingen har vært temmelig langsom, er det internasjonalt en stigende erkjennelse av at det er undervisningsmyndighetene og ikke helsevesenet eller andre sosiale etater som har ansvar for undervisningen av psykisk utviklingshemmede og andre funksjonshemmede barn. Dette gjelder uansett graden av fysisk eller mental hemning og også uten hensyn til hvilken myndighet som ellers tar seg av barna.

Hølen — Skjeberg — Austmarka — Sandnes — Ålesund — Horten
Skien — Stavanger — Mandal — Namsos — Nesttun — Fosnavåg

Eksklusive smørbrød og koldanretninger
bringes over byen og distriktet daglig
HØLEN KAFÉ
1550 HØLEN — Telefon 95 75 57

STORDAL LANDBRUKSSERVICE
Knut Stordal
Tlf. 69 264 - priv. 69 203 — 1745 Skjeberg

AUSTMARKA LANDHANDLERI
Inneh.: O. Asak
Ass. Landhandleri
Austmarka — Telefon 28 221

GJERDES BAKERI & KONDITORI
Prøv Gjerdes Brød
4300 SANDNES — Telefon 63 913

LILANDS KOLONIAL
Ass. Dagligvareforretning
4300 SANDNES — Telefon 61 295

L. O. G.
Alt for Hus og Hage
Kiperviksgt. 3 - Ålesund - Tlf. 21 335

L. BJØRNBAKK
Gullsmed og Urmakerforretning
Storgt. 12 - Horten - Tlf. 41 403

ANKER HOLMBERG
Aut. Rørleggerfirma
N. Hjellegt. 25 - SKIEN - Tlf. 24 825

ROSENVOLD KLÆR
Herreekvipering — Alt i Herreartikler
3700 SKIEN — Telefon 22 509

JESPER JOHNSEN
Malermester
Lindalsbk. 4 - Tlf. 26 962 - Stavanger

SKJERNØY HANDELSLAG
Ass. Landhandel
Postadresse: Skjernøysund
Telefon Mandal 68 591

TASTA MØBLER
Alt i Møbler — Kvalitet i lave priser
Langgt. 4 - 4000 STAVANGER - Tlf. 30 893

HUNDSETHS GARVERI
Hestmarka - Namsos - Tlf. 72 172

SIGURD JOHANSSON
Mek. Verksted
Ulsmågveien - 5050 Nesttun
Telefon (05) 10 02 60

SVEISESERVICE A/S
Namsos — Telefon 72 495 - Priv. 73 198
Spesialitet:
Produksjon av Strekkmetall utetrapper

På vår overbygde bedding bygger vi alle typer lasteskip. Opptil 3000 BRT
Spesialitet: Supplyskip
GERH. VOLDNES A/S
6090 Fosnavåg - Tlf. 49 - Telex 42 325

Førskoleservice, dvs. småbarnstuer og barnehager, praktiserer svært forskjellig fra land til land. Frankrike, som har verdens høyeste dekning på førskoletrinnet (95 pst. av alle 5-åringer, 85 pst. av 4-åringer, 63 pst. av 3-åringer og 35 pst. av barna på 2½ år) har meget få lettere og sterkt psykisk utviklingshemmede barn i disse førskolene. På den annen side har noen stater i USA gitt funksjonshemmede barn fortrinnsrett i førskoleprogrammer, fordi de har så store behov av hensyn til sin utvikling.

På grunn av de store variasjoner er det vanskelig å foreta kvalitative vurderinger. Allikevel har min kone og jeg etter å ha besøkt spesialskoler og spesialklasser for psykisk utviklingshemmede i ca. 35 land, våget å gjøre følgende generelle observasjoner som synes å være rimelige i dag:

1. Det mest hensiktsmessige arbeid med åndssvake barn skjer i de første skoleår eller førskoleår, der et varmt og trygt miljø er av stor betydning. For hvert år etter denne periode får aktiviteten mindre virkning på grunn av tendensen til å gjøre barna mer tilbakestående enn de er.
2. Yrkesopplæring er utvilsomt av særlig stor betydning for evnemessig tilbakestående barn og bør innføres gradvis så tidlig som mulig. I steden kommer yrkesopplæringen meget sent og er kvalitetsmessig ikke tilfredsstillende.
3. Av meget dårlig kvalitet er også den fysiske treningen. På alle våre reiser kan vi bare huske å ha sett to skoler med idrettsanlegg. Vi så nylig en livlig fotballkamp på en fransk dagskole for lettere og sterkt psykisk utviklingshemmede barn. Det var tydelig hvor fint barna reagerer på et anstrengende spill når de bare får anledning til det. Den utbredte forsømmelse av fysisk trening og idrett er etter vår mening enda mer alvorlig enn den utilstrekkelige yrkesopplæringen. Danseundervisning, rytmikk og bevegelse er riktignok tatt i bruk i de senere år, men det er ingen erstatning for et idrettsprogram tilpasset de mindre barna.
4. Som et ledd i den alminnelige skolepolitikk kan man i mange land se en mer elastisk og mer dynamisk organisering av spesialundervisningen. Det blir lagt stadig mindre vekt på spesielle evnemessige målinger. Den gamle oppfatning av en permanent intellingeskvotient med faste forventninger om manglende prestasjonsevne, er blitt avløst av en utviklingspreget metodikk basert på individuelle programmer, der selv det mest alvorlige utviklingshemmede barn blir betraktet som et menneske i utvikling.

En eneste FN-ansatt!

Tendensen går avgjort mot integrering, men den faktiske gjennomføring av den varierer meget fra land til land. Fullt integrerte skoler som underviser psykisk utviklingshemmede barn på alle nivåer i de samme skoler som ikke-funksjons-

SOR om uheldige nødløsninger

— Vi tror ikke på improvisert bruk av ledige elevplasser i spesialskolene som annet enn nødløsninger, hevder Samordningsrådet for åndssvakesaken i Norge i et brev til Sosialdepartementet, datert 30. mai i år. Brevet nevner en rekke eksempler på at overkapasitet ved spesialskoler har ført til at vi holder på å få en opplæring av psykisk utviklingshemmede som er isolert fra den øvrige omsorg. Saken ble også drøftet på SOR's årsmøte på Hamar i juni.

Etter Samordningsrådets første henvendelse om problemet 17. mars, ba Helsedirektoratet i brev 25. april om nærmere dokumentasjon av at ledige spesialskoleplasser blir utnyttet slik rådet hevdet. Helsedirektoratet peker på at det for tiden pågår et konkret samarbeid mellom departementene når det gjelder samordning av tiltak for funksjonshemmede med utgangspunkt i de nye endringene i grunnskoleloven. En arbeidsgruppe med representanter for fire departementer som spesielt har et ansvar for de funksjonshemmede, arbeider nå med spørsmålet om en samordning av tiltak, og Kirke- og undervisningsdepartementet har foreslått Vestfold, Sogn og Fjordane og Nordland som prøvefylker for samordningen.

SOR svarer

I Samordningsrådets svar 30. mai heter det:

Som det vil være kjent for departementet, har ikke Samordnings-

---

hemmede barn, er fremdeles et unntak. I noen land blir de totalt avvist som upraktiske.

Men mildt utviklingshemmede barn er blitt mer vanlig i alminnelige skoler, og oppdagelsen av begrepet «spesielle lærevansker» har gitt mange av dem innpass i vanlige klasser, eller grupper hvor hjelpelærere tar seg av deres problemer. Ferske rapporter fra besøk i Kina beskriver en klar politikk når det gjelder skoleintegreringen av funksjonshemmede barn. Det fortelles at flinkere klassekamerater med glede hjelper de mindre oppvakte på basis av samarbeidets ånd i steden for konkurranse.

Det alt for langsomme tempo i kampen for å bedre utdanningsmulighetene for utviklingshemmede barn kan kanskje best illustreres på det internasjonale plan:

UNESCO — FN's organ for undervisning, vitenskap og kultur — opprettet for 7 år siden et kontor for spesialundervisning, forøvrig takket være press fra de skandinaviske land. Dette kontoret er fortsatt stadig bemannet med en eneste person. Denne ene skal ta seg av problemene for de 12 prosent av verdens skolebefolkning som trenger spesialundervisning.

Vi har lang vei igjen!

(Siste del i neste nr.)

FÅR VI EN BAKSMELL ETTER STORMEN?

Mange foreldre som har sendt sine barn til institusjoner for psykisk utviklingshemmede, har fått samvittighetskvaler for det de har gjort. Vi merker i dag en tydelig tendens til at de yngre søkere til institusjonene blir borte, sa områdeoverlege I. G i m s e i Hedmark/Oppland på Samordningsrådets årsmøte på Hamar.

Overlege Gimse mente dette hadde sin grunn i den sterke propaganda mot institusjonene.

— Det kan føre til baksmell, sa han. — Vi kan få barna på et senere tidspunkt til institusjonene, og da som avsporete, nervøse og adferdsforstyrrede pasienter.

Overlegen karakteriserte stormen mot det bestående, særlig mot de store institusjonene, som et urealistisk skrik. En sentralinstitusjon med et bredt fagteam gir det beste tilbud for utvikling av de psykisk utviklingshemmede. En rekke små institusjoner kan umulig skape et så stimulerende miljø som et sentralhjem, og vil heller aldri komme på høyde med de store hjem når det gjelder læring. Det er trist om vi skal rive ned en institusjonstype som ennå ikke er bygget ut, sa Gimse.

Men det er beklagelig at elevene står i fare for å bli fremmedgjort for sitt eget miljø. På sentralhjemmet bor de kanskje 30—40 mil hjemmefra og har dårlig forbindelse med hjemmet.

Overlege Gimse kritiserte at sosialdepartementet har gjort svært lite for å holde kontakten mellom hjemmet og elevene. Er barnet over 18 år, får foreldrene fri reise itl institusjonen en gang i året, under 16 år tre ganger i året.

— Etterhvert forsvinner foreldrene helt og holdent. Når de har overvunnet avskjedsvanskene, oppdager de at livet har andre verdier enn det å verne og beskytte et åndssvakt barn, sa områdeoverlege Gimse.

rådet noen formell adgang til å foreta undersøkelser innenfor spesialskolene.

Vi regner imidlertid med at spesialskolerådet vil kunne være behjelpelig med alle nødvendige opplysninger om de enkelte spesialskolers kapasitet, elevtilgang, utnytting av eventuelt ledige elevplasser og også gi opplysninger om spesialskolenes holdning (politikk) når det gjelder opptak av elever med større lærevansker, adferdsforstyrrelser og øvrige handicap enn det som hittil har vært vanlig for elever i spesialskolen.

Våre antydninger i brev til Departementet av 17. mars d.å., er

basert på den alminnelige orientering vi har når det gjelder spesialskolene, som for eksempel:

— at elevgrunnlaget innenfor gruppen lett psykisk utviklingshemmede svikter for den nye spesialskolen i Hammerfest.
— at Ekne off. skole, iflg. bestyrer Jensen, tilbyr elevplasser for klienter innenfor Helsevernet for psykisk utviklingshemmede.
— at spesialskolene i Møre og Romsdal har en betydelig overkapasitet og at det i samtlige tre skoler er avsatt lokaliteter for vanlige grunnskoleklasser.
— at spesialskolen i Sandane har betydelig overkapasitet og at det forhandles om et samarbeid med Helsevernet for psykisk utviklingshemmede.
— at spesialskolene i Bergen har overkapasitet og at ledige elevplasser kan tenkes disponert for elever fra f.eks. Christiegården skole og daghjem.
— at en innstilling om spesialpedagogiske tiltak i Hordaland har uheldige formuleringer når det gjelder ekstern undervisning i den videregående skolen og i tillegg en beskrivelse av støttetiltak og tverrfaglig samarbeid som er utilstrekkelig for elever som er svakere enn elever med lett psykisk utviklingshemning.
— at Birkeli off. skole har ledige elevplasser som ikke tillates benyttet for elever som er under Helsevernet for psykisk utviklingshemmede. (Dette på tross av foreldreaksjon.)
— at det i en plan for utbygging av spesialpedagogiske tiltak i Hedmark v/skoledirektøren, blir antydet at ca. 50 pst. av klientene i skolepliktig alder under Helsevernet for psykisk utviklingshemmede, kan overføres tli spesialskolene.
— at Gjøvik og Toten interkommunale spesialskole allerede har elever med behov for service fra Helsevernet for psykisk utviklingshemmede.
— at spesialskole og daghjem for psykisk utviklingshemmede planlegges i Elevrum uten tilstrekkelig koordinering. Det samme har skjedd i Molde.
— at spesialskolene ikke er utbygget for å gi et komplett behandlings-/opplæringstilbud for elever som har behov for Helsevernets mer omfattende service.

For Samordningsrådet er eksemplene for så vidt uinteressante, idet vårt poeng er og har vært, at alle tilgjengelige ressurser må utnyttes innenfor en samlet og koordinert planlegging som sikrer den enkelte klient/elev det behandlings- og opplæringstilbud han har krav på eller behov for.

Vi tror ikke på improvisert bruk av ledige elevplasser i spesialskolene som annet enn nødløsninger, men vi tror på bruk av spesialskolenes ressurser innenfor tverretatlig/tverrfaglig tilrettelagt opplegg.

Vi skulle anta at samordning av ressursene, felles planlegging, og tiltak forankret i flerfaglig samarbeid både lokalt, regionalt og sentralt, må være basert på retningslinjer og et regelverk, som tydelig

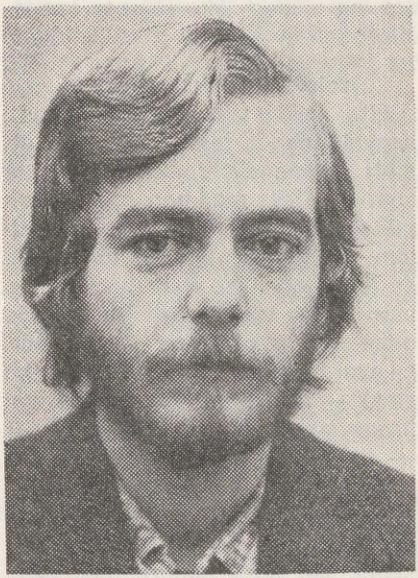
SØSKENANSVAR FOR PSYKISK UTVIKLINGSHEMMEDE

Av Håvard Gohli

De psykisk utviklingshemmede er ikke en enhetlig gruppe mennesker — de er like mangfoldige og forskjellige som resten av befolkningen. Det finnes glade, triste, rolige, urolige, kloke og mindre kloke psykisk utviklingshemmede. Det er altså en meget sammensatt gruppe mennesker vi har med å gjøre.

Derfor er det svært vanskelig å si mye generelt om dette, og jeg har derfor valgt å konsentrere meg om den situasjon j e g kjenner — som bror til Brit som representerer s i n spesielle form for utviklingshemning

Brit ble født vel et år før meg — normal. — Hun fikk en hjerneblødning kort tid etter fødselen som førte til forskjellige defekter eller feil. Hun er blant annet ustø (har dårlig balanse), hun skjeler når hun er sint, hun har vansker med å konsentrere seg og hun er evnemessig tilbakesatt. Hun er pen, og helt normalt utrustet ellers.

Håvard Gohli.

Jeg husker ikke så svært mye fra de første årene, men det er ihvertfall et par hendinger som har bitt seg fast. Brit og jeg pleide å henge mye sammen — vi lekte, hun på sin måte, jeg på min. Vi fikk etter hvert lekekamerater, og det gikk helt fint til én plutselig fant ut at Brit var dum — hun lekte ikke ordentlig.

---

tilkjennegir at samarbeid mellom etatene er den arbeidsform som sikrer psykisk utviklingshemmede full respekt gjennom alle tiltak, enten nå hovedvekten legges på den spesialspedagogiske service, eller på den service som Helsevernet kan tilby.

Med vennlig hilsen

SAMORDNINGSRÅDET FOR ÅNDSSVAKESAKEN I NORGE

G u n n a r B r e k k e
formann.

Og dermed var det gjort — Brit var merket, og jeg begynte å få pigger, begynte å sette meg i forsvar. Jeg hadde allerede da fått beskjed av mine foreldre om at Brit ikke var helt slik hun skulle være — og det aksepterte jeg vel på en måte, selv om jeg sikkert ikke skjønte konsekvensene av det da.

Isolert fra kameratflokken

Etter at Brit var merket som dum, begynte hun å bli isolert eller utstøtt fra kameratflokken. Det var få som ville leke med henne — ihvertfall når det var flere å velge mellom. Og jeg må jo bare innrømme at jeg slett ikke var mors beste barn — jeg sviktet Brit for å holde mine egne etablerte posisjoner. Likevel følte jeg at det var noe som stakk — og det var vel kanskje den første spede erkjennelse av ansvar — søskenansvar.

Dette at jeg sviktet har jeg tenkt mye over siden, og jeg tilskriver det en barnslig form for egoisme — skulle jeg også isolere meg fordi Brit var annerledes? Det er vel kanskje en mangel på forståelse som gjør at en oppfører seg slik eller tenker slik. Jeg vet nå hva jeg burde ha gjort — jeg burde ha tatt henne i forsvar, burde ha tenkt mindre på meg selv. Men jeg visste så lite, og en kan kanskje heller ikke vente så mye av en unge.

Dette forholdet forandret seg imidlertid etter hvert — først og fremst fordi vi snakket om det hjemme. Jeg beynte å ta igjen når andre sjikanerte Brit, og Brit tok igjen når andre sjikanerte meg.

Jeg er blitt fortalt en episode som ikke husker selv, men som ble sett fra vinduet hjemme: Jeg lekte i en sandhaug sammen med en nabogutt, og Brit var et sted i nærheten, opptatt med noe annet. Så begynte vi i sandhaugen å sloss, og han kastet sand i ansiktet på meg så jeg begynte å hyle. Da Brit hørte meg, ble hun først helt stiv, men løp svært så målbevisst bort til oss og lugget synderen såpass hardt at han løp hjem og viste seg ikke mer den dagen.

Det skulle jo vise at dette med ansvar slår begge veier — det er kanskje noe som er innebygget i oss — uansett om vi er psykisk utviklingshemmede eller såkalt normale. Beskyttelsestrangen eller solidariteten er der i alle fall. Vel dette var kanskje et sidesprang, men som jeg sa — vi erkjente begge bevisst eller ubevisst etter hvert at vi hadde ansvar for hverandre.

Det er vel ikke noe å legge skjul på at jeg av og til ønsket at Brit aldri var født — og det hender faktisk at jeg tenker det ennå, så rart det kanskje kan høres — og så skremmende det sikkert kan virke.

Vel, vi var splittet innad — men viste samhold utad — og det er vel kanskje et godt prinsipp.

«Uromoment» på skolen

Vi begynte på skolen i samme klasse — og det gikk bra til Brit begynte å henge etter. 1.-klassingene fant snart ut at Brit var dum, og hun fikk gjennomgå for det. Hun måtte bite i seg mye, og hun ble isolert og mer og mer apatisk. Det hendte ofte at hun stoppet ved bun-

nen av skolebakken og ble stående og stirre — uimottagelig for snakk eller andre inntrykk. I denne perioden falt jeg en del tilbake til gamle synder — og var kanskje ikke den støtten for Brit som det var meningen jeg skulle være. Jeg hadde jo vunnet nye posisjoner — og de tviholder man jo gjerne på.

Men det hendte jo at jeg tok en slåsskamp på Brits vegne — for å forsvare meg mot at jeg hadde en dum søster.

Skolesituasjonen ble etter hvert uholdbar, så Brit ble tatt ut av barneskolen. (Hun passet ikke inn der — og var et uromoment — sa man da. Det var altså Brit som sviktet — ikke skolen.)

Hjemmefra

Hun måtte jo likevel ha et tilbud — og min far kjørte moped rundt halve Norge for å finne et. Hun kom inn på Birkelid offentlige skole utenfor Kristiansand, var der en tid og ble så overflyttet til åndssvakeomsorgen, representert ved Bakkebø. Vi mistet jo dermed mye av kontakten og så hverandre ikke så ofte.

Når Brit var hjemme på besøk, merket jeg at hun var forandret. Det virket som om hun skulle ta igjen en måneds kontaktbehov i løpet av en helg. Det måtte jo gå voldsomt for seg — det gikk på inventar og helse løs. Og det gjør det fortsatt. Brit er nå 25 år.

Etter som vi vokste opp reiste det seg nye problemer. Jeg skulle f.eks. ut på fest en lørdag og Brit ville selvfølgelig også på fest. Hva gjør man da? Jo man går på fest og overlater problemene til sine foreldre.

Det er jo innlysende at ved å handle slik, forsterker man et handicap som allerede er der. Dette henger selvfølgelig sammen med det at jeg ikke godt nok hadde fortalt mine bekjente om Brit, hva som feiler henne osv. Hvis jeg hadde gjort det, kunne jeg selvfølgelig tatt henne med.

Men det er klart at jeg dermed ville måtte renonsere på mine egne krav — fordi det uansett ville være en belastning å ha henne med. Dette går kanskje på en mere rendyrket form for egoisme enn den jeg har omtalt tidligere. — Konflikter skaper det i alle fall!

Et av m i n e største problemer med Brit er at hun s e r normal ut. Vi pleier f.eks. av og til å ta en bytur lørdag formiddag, med konditorbesøk, butikkbesøk osv. Når da Brit plutselig får det for seg at hun ikke vil ha brus likevel — men kaffe — og skjeller meg huden full, da blir man flau når alle snur seg og ser og tenker «for en oppdragelse den jentungen må ha fått». Da har en lyst til å finne seg et hull å krype ned i. Jeg har selvfølgelig etterhvert lært meg å ikke bry meg for meget om det, men jeg har jo tenkt: «Så enkelt det ville ha vært om Brit var mongoloid».

Det har kanskje blitt vel mye prat om v å r situasjon, men jeg tror det kan være nyttig for å forstå hva jeg vil legge i søskenansvar.

Søte, snille og små?

Jeg håper jeg har klart å få frem at det ikke er noen problemløs til-

værelse å ha en psykisk utviklingshemmet søster eller bror. Det skaper mye bitterhet, aggresjon, frustrasjon. Og jeg håper jeg har klart å få fram at en familie med et funksjonshemmet barn er en funksjonshemmet familie.

Da skjønner dere kanskje også at jeg steiler når jeg hører en av våre kjente skuespillerinner omtale de psykisk utviklingshemmede som søte, snille og små. De er nemlig ikke bestandig så små, de er heller ikke bestandig så søte og snille. Jeg kan heller ikke forstå det synet at de er sendt oss som en gave. Skal de psykisk utviklingshemmede være et offer for at vi skal kunne gjøre gode gjerninger? Det er et dyrt offer å betale, synes jeg.

Dette henger nøye sammen med våre holdninger til de psykisk utviklingshemmede. Jeg tror at vår fremste oppgave som søsken er å bidra til å skape riktige holdninger. Og med riktige holdninger mener jeg et syn som går på at de psykisk utviklingshemmede er mennesker som oss andre. Jeg synes egentlig det er skremmende at dette er nødvendig å gjøre, men i og med at samfunnet har sett seg nødsaget til å isolere dem for å beskytte seg selv, så har det skapt feilaktige holdninger som må bekjempes.

Bidra til å skape holdninger — ja, det høres flott ut, men hvordan gjør man det i praksis?

Begynne med seg selv

For det første — man starter med seg selv — luker ut sine egne gale holdninger — her er det snakk om en kontinuerlig prosess som går for seg i familien. Man må ikke hvile på sine laurbær. Jeg forutsetter at den psykisk utviklingshemmede er med i denne prosessen. De må nemlig også ha holdninger — til seg selv og til hvilken situasjon de står i.

Gjør man dette konsekvent, vil mye av normaliseringen komme av seg selv — fordi en er sikker på sine egne holdninger — en er ikke lenger redd for ha med sin søster eller bror ut.

Dernest kan man begynne «misjonærvirksomheten» — først blant kamerater og venninner, siden i skolen, på arbeidsplassen og i politisk virksomhet.

En må snakke om funksjonshemmede generelt, få akseptert det syn at ethvert normalt samfunn nødvendigvis har en viss prosent funksjonshemmede. Det må vi akseptere — det må samfunnet forstå at det har ansvar for.

Som jeg sa — vår fremste oppgave som søsken er å bidra til riktige holdninger. Vi må tale toleranse og solidaritet, og selvfølgelig leve opp til dette selv (selvom det ofte er en smertefull prosess). Nå er det selvfølgelig tale om en viss balansegang her — for vi må ikke komme dit hen at de psykisk utviklingshemmede forståes og tolereres ihjel — parolen må være: Oppfør deg naturlig, snakk til psykisk utviklingshemmede som du snakker til andre.

Hva består så ellers vårt ansvar i? Jo — vi må vise tålmodighet og kanskje være litt mer føyelig enn ellers. Utenom det tror jeg egentlig ikke ansvar for psykisk utviklings-

hemmede og andre funksjonshemmede søsken skiller seg noe vesentlig fra ansvaret for andre såkalt normale søsken.

De svakeste faller ut

I dag er samfunnet innrettet etter en økonomisk tenkemåte. Menneskeverd måles etter evnen til å produsere. Man snakker om økt produktivitet, først individuelt, så i bedriftssammenheng og til slutt i et nasjonalprodukt. Dette fører med seg at vi ikke kommer lenger fordi de svakeste er nødt til å falle ut av et slikt system, uansett hva som står i Jerusalemsdeklarasjonen.

Tiden må altså være inne til å ta konsekvensen av denne erkjennelsen — å bekjempe dette systemet. Derigjennom vil vi kunne akseptere de psykisk utviklingshemmede — akseptere dem fullt ut som fullverdige individer i vårt samfunn.

Dette vil jeg kalle søskenansvar — å la ansvaret manifestere seg i en kamp for de psykisk utviklingshemmedes og andre funksjonshemmedes rettigheter.

OMSORGENS FØRSTE OVERLEGE SLUTTER

— Vi står ikke lenger overfor den håpløse hengemyr av utilfredsstillende behov. Selv om det går smått, er vi på marsj fremover, sa overlege Ole B. Munch i et avskjedsintervju i august.

Munch fylte 70 år og gikk over i pensjonistenes rekker etter å ha satt varige spor etter seg innenfor åndssvakeomsorgen. I 1946 ble han utnevnt til overlege ved Statens hjem for Åndssvake, Emma Hjorths Hjem i Akershus, som den første av åndssvakeomsorgens overleger i Norge.

Ved avskjeden på Emma Hjorths Hjem ble institusjonens direktør og overlege hjertelig hyllet for sitt nybrottsarbeid gjennom 30 år. En byste av overlegen utført av kunstneren Erling Saatveit, ble avduket under høytideligheten.

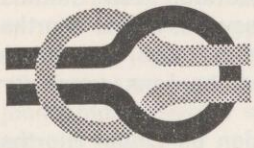
Overlege Ole B. Munch skal bosette seg i Danmark, der hans danskfødte frue skal arbeide som psykiatrisk sosialarbeider, mens overlegen selv regner med å få hendene fulle med interessante forskningsoppgaver.

ØREMERKET FOR FUNKSJONSHEMMEDE

Integreringen av funksjonshemmede i skolen var sterkt fremme i debatten på Norsk Lærerlags landsmøte på Hamar andre uken i oktober. Formannen Trond Johannessen sa i sitt åpningsforedrag at Lærerlaget krever at integreringen foregår på en slik måte at de funksjonshemmede får et minst like bra tilbud som det de hadde tidligere.

Kirke- og undervisningsminister Bjartmar Gjerde forsikret i sitt foredrag at Regjeringen er innstilt på å øke ressursene betydelig etterhvert som integreringen av funksjonshemmede får større omfang.

— Vi er innstilt på en fleksibel tilskuddspraksis som gjør det mulig

LANDET RUNDT

Nordland, Troms og Finnmark

Nord-Norges Åndssvakehjem Trastad gård i Kvæfjord har fått tilsagn fra Sosialdepartementet om tilskudd på 4,4 mill. kroner til utbedringsarbeider. 18 mill. kroner er planlagt brukt til modernisering av hjemmet fram til 1980.

Utbygging av Sortland prestegård til åndssvakehjem vil forhåpentlig komme i gang i november. Arbeidet vil koste nærmere 3 mill. kroner. Det skal oppføres hybelbygg, aktivitetsbygg og boliger for bestyrer og betjening foruten garasjebygg. Det er planer om å bruke den gamle prestegårdsbygningen til opplæring av personalet.

Sør-Trøndelag

Ved Klæbu pleiehjem er bygninger som bare er 10—15 år gamle, allerede modne for ombygging og modernisering. Dette kom fram etter en befaring på ettersommeren, der overlege Otto Steenfeldt-Foss og overarkitekt Else Hovlid møtte fra Helsedirektoratet.

— For en utenforstående synes det ganske forunderlig at Helsedirektoratet i det hele tatt har godkjent bygninger med så dårlig planløsning og trange og uhensiktsmessige rom og bekvemmeligheter. Det er tydelig at staten ikke var så streng i sine krav den tid den bygget på egen grunn, skrev Adresseavisen etter befaringen.

Klæbu pleiehjem har i dag 400 plasser, men skal etter planene redusere klienttallet til 260. Dette betinger at andre fylker tar hjem sine pasienter, og at det bygges mindre institusjoner rundt om i Sør-Trøndelag.

Hordaland, Sogn og Fjordane

Kommunestyret i Kvinherad har vedtatt å legge distriktshjemmet for psykisk utviklingshemmede for Sunnhordland til Herøysund.

Det nye internathjemmet ved Bømlotunet blir tatt i bruk i høst som distriktshjem for psykisk utviklingshemmede barn og voksne i Bømlo og nabokommunene.

Bergen vil fra årsskiftet få sin første hjelpepleierskole for vernepleie. Skolen blir opprettet på Vestlandsheimen og tar sikte på 15 elever i hvert kull. Undervisningstiden er 8 måneder.

å velge den riktigste løsningen for den enkelte elev, sa Gjerde.

I den forbindelse nevnte han at det i to nye poster på statsbudsjettet var øremerket fem millioner til integreringstiltak og fire millioner til forskoletiltak for funksjonshemmede.

sitt første daghjem for psykisk utviklingshemmede. Det ble åpnet 1. august på Sandnes i Risør kommune og drives i tilknytning til Lindgrov, Kvekernes ungdomsheim i Risør.

Landeskogen i Setesdal har fått tilsagn om 200 000 kroner fra staten til ombyggingsarbeid.

Buskerud, Vestfold

En omfattende utbygging av Austfjord i Hønefoss starter i høst, og 1. november neste år skal det være klart til åpningen av en moderne skole- og internatinstitusjon for psykisk utviklingshemmede. Dette første byggetrinn vil koste 8,5 mill. kroner, og det gir plass for 34 elever. Samtidig skal det bygges personalboliger. Andre byggetrinn som alt er planlagt, skal gi plass til 30 elever til.

Akershus

76 funksjonærboliger er bygget ved Emma Hjorths Hjem. Det er Selvaagbygg som har gjennomført det andre byggetrinn for funksjonærboliger som ble påbegynt i september i fjor. I blokkene bygges det også fire gruppeleiligheter beregnet på elever som skal hjelpes ut i samfunnet. Disse kollektivene har felles stue, bad, oppholdsrom o.l., men adskilte soverom til hver enkelt.

Av de 256 nye stillinger i helsesektoren som er foreslått av sykehusstyret i Akershus, går 60 til helsevernet for psykisk utviklingshemmede. Dette betyr en sterk prioritering av omsorgen. Sykehusstyret har foreslått omtrent det samme antall stillinger som omsorgen selv har ønsket, opplyser sykehusdirektør Arne Vetlesen i Akershus. Av fylkestilskuddet på 114 mill. kroner går imidlertid bare 8 millioner til helsevernet for psykisk utviklingshemmede, mens Sentralsykehuset på Lørenskog tar hele 30 millioner.

Oslo

Unge kunstnere fra Trastadsenteret har hatt utstilling i Unge Kunstneres Samfund i Oslo fra 26. september til 14. oktober. Det var en frodig samling malerier, grafikk, stofftrykk og keramikk. Utstillingen tilsvarer den mønstring som Trastadsenteret tidligere presenterte i Metropolitan Museum of Modern Art i New York og som for tiden ambulerer i USA. Trastadsentret har også representert Norge på en utstilling i Washington.

Etter utstillingen i Oslo blir det i slutten av oktober arrangert en utstilling i Lyngby Storsenter i Danmark med støtte fra Kirke- og Undervisningsdepartementet. Elever og lærere fra Trastad blir da til stede og orienterer om og demonstrerer sin kunst. Arbeidsfellesskapet i Trastad-sentret har plass for 12 faste elever fra Trastad gård og fem utenfra. De er i alderen 18 til 35 år. Målet for sentret er å gi hver enkelt elev best mulige vilkår for intellektuell, sosial og kunstnerisk utvikling.

Støttelaget for åndssvake i Oslo får stadig henvendelser om boplassering av voksne elever ved Ragna Ringdals daghjem. Det kan dreie seg om psykisk utviklingshemmede som har mistet sine pårøren-

de, eller de nærmeste er blitt for gamle eller syke til å ha sitt barn boende hjemme. Støttelaget har lenge ønsket å reise et eget hjem eller en utvidelse av Ragna Ringdals Daghjem og skole, hvor hver enkelt elev kan få sitt eget værelse og det tilsyn som er nødvendig, samtidig som elevene fortsetter på daghjemmene. Et slikt internat må i tilfelle godkjennes av Sykehusutvalget i Oslo kommune.

22 mødre og 21 elever fra Grimebakken, Orkerød, Toftes Gave og Ragna Ringdals Daghjem og Skole har hatt åtte dagers mor-og-barn-ferie på Brokefjell Hotell i Kviteseid. I likhet med tidligere var det søster Marie Frøshaug som ledet det hele på sin varme og hyggelige måte. Det er 17 år siden Støttelaget i Oslo startet med slike mor-og-barn-ferier, og tiltaket er meget populært.

Hedmark, Oppland

Planene for nybygg og restaurering ved Furubo i Kirkenær er godkjent av departementet. Arbeidet kommer i gang i høst, og byggetiden vil strekke seg over et år. Nybygget og moderniseringen av nåværende bygg er beregnet å koste vel 4,4 mill. kroner.

Østfold

Fylkesskolesjefen har foreslått for Østfold fylkeskolestyre at det blir bevilget 14 590 kroner til voksenopplæringskurs for hjelpepersonale i vernepleie ved Moss yrkesskole i høst. Yrkesskolen holder kurset i samarbeid med Orkerød hjem for psykisk utviklingshemmede, og all praktisk undervisning skal dekkes av undervisningslederen ved Orkerød. Det blir 250 timers teoretisk undervisning, og undervisningstiden blir 8 måneder.

Telemark

Dagsrudheimen hadde utveksling av klienter med Vodskov sentralinstitusjon på Jylland en uke i sommer. 15 mannlige klienter med to ledere var på besøk fra Danmark, mens Dagsrudheimen sendte en gruppe på 14 mannlige klienter med seks ledere til Vodskov. De danske gjestene hadde et omfattende ukesprogram med fjelltur, rundtur i Telemark og båtferd fra Lunde til Ulefoss. De kom fra en stor avdeling med ca. 36 klienter.

Jentelaget fra Dagsrudheimen vant vandrepokalen i håndballturneringen til odel og eie under årets idrettsleker på Nærlandheimen.

Møre og Romsdal

Ulsteinvik kommune skal som sin del av vertskommunens tilskudd holde byggeklar tomt til daghjem for psykisk utviklingshemmede. Daghjemmet skal ligge i skoleområdet i Ulsteinvik sentrum.

Einaplassen, Molde Røde Kors nye senter for psykisk og fysisk funksjonshemmede barn, står nå ferdig med 14 internatplasser og 25 daghjemsplasser. Sentret rommer også et lekotek.

K. B.

VESTBY STEAMRENS OG ANTIRUSTSENTER

1540 Vestby — Tlf. 216

A/S HAUGS BILSENTER

Bilforretning

2300 Hamar — Telefon 25 570

ASKIM GJESTGIVERI

Kafeteria - Restaurant — Øl - Vin
Pene værelser — Varmt og kaldt vann

1800 Askim — Tlf. 88 27 25

Flebu Luftteknikk Tromsø A/S

Storgt. 162 - 9000 Tromsø
Telefon (083) 83 651

Vi prosjekterer, leverer og monterer:

Industri- og Komfortventillasjon med utstyr
Kloakk- og røkgassrenseanlegg

TROMS KRAFTFORSYNING

TROMSØ

Det lønner seg å kjøpe skumplast direkte fra fabrikk

Spesialmål skjæres

SKUMPLASTFABRIKKEN

2380 Brumunddal tlf. 41 881

ILSTAD & PEDERSEN A/S

BYGGMESTERFIRMA

Bodø — Telefon 21 449

Nybygg og Reparasjoner

EILERT LUND's REDERI A/S

5000 BERGEN

OLA FOSSUM
Entreprenørforretning
Verdal — Tlf. (076) 78 725

GUNNAR LENSBERG A/S
(Tidl. Andersen & Lensberg)
Tlf. 29 213 - 29 243 — 3170 SEM
Alt i graving — Opplessing og transport
Eget pukkverk

SATS-MONTASJE A.S
Sagvn. 11 - Oslo 4 — Tlf. (02) 37 86 77
Vi utfører alt fra manus til plater, og alle former for tekstfremstilling for blader og bøker

SØGAARD VARETREKK
Postboks 55 — 3109 Lofts-Eik
Telefon Tønsberg 16 011

BRUK SPESIALISTEN!
All slags sandblåsing av glass, møbler og metaller — 25 års erfaring
TRYGVE ORFJELL
Normannsgt. 31. - Oslo - Tlf. 68 45 70

K
Butikken for
KÅPER OG KJOLER
i PORSGRUNN
KJOLE- & KÅPEMAGASINET

MASCOT
Tobakk — Frukt — Sjokolade
ved Hotell Vic
PORSGRUNN

Maler og byggtapetserer
TOR EKSETH A/S
Verdal — Tlf. 78 916

TERMOSTATER
MÅLEAPPARATER
REGISTRERPAPIR
SOLBERG & ANDERSEN A/S
Brynsveien 5 - OSLO 6 - Tlf. 19 10 00

ROBERT VARPE TREVAREFABRIKK
Teie — Telefon Tønsberg 21 3 45

GUTTORM HENDEN
INGENIØR- og RØRLEGGERFIRMA
Torshovgaten 4 — Oslo
Telefon 37 91 32

TORØD DAGLIGVARE
Kjeld Hansen
Ass. Landhandel
Torød — Telefon Tønsberg 22 360

A. TORP
Regnskapskontor
Tlf. 21 74 85

SHIPSUPPLY A/S
Skipsproviant - Rekvisita - Transittlager
4380 HAUGE I DALANE
Telefon 359 - Etter kontortid 359

AUSTVOLL MØBELFABRIKK
Sandnes — Tlf. 62 349
Overfalsede skapdører

Tidens møbler...
KRISTIAN HØLLAND
MØBELFORRETNING
Telefon 61 613 — 4300 Sandnes

ROLF GROTH
Kjøtt og Pølsevarer
N. Bankegt. 6 — Telefon 1615
Halden

LARS T. VIGRE
SKOTØYFORRETNING
Sandnes — Tlf. 61 282

SANDAR BILLAKKERING
Haukerød
Sandefjord — Telefon 75 266

BJØRN SØRMO
Begravelsesbyrå
Levanger - Telefon (076) 81 292

BERG HANDEL
Alt i dagligvarer
Berg st. — Telefon 95 203

H LEINE
Levanger - Telefon 81 467
Dame-, Herre- og Guttekonfeksjon

ROLF PERSSON - PØLSEMAKERI
1640 RÅDE — Telefon (032) 74 054
Leverandør av alle kategorier slakt
ferdig partert etter ønske
PØLSER — PÅLEGG

RÅDE INNREDNING
Brødrene Fensbekk
1640 Råde — Tlf. Moss 74 236
DØRER - VINDUER - TRAPPER

THS. OG BJARNE LJOSLAND
Byggmester og Entreprenør
Torbjørnsbu 1 - Arendal - Tlf. (041) 21 590

AAGE BREKKE
Ur og Optikk
4800 Arendal — Telefon 22 595

Ta meget — Betal lite
ARENDAL TEKSTILHUS
Telefon 24 778

ARENDAL FYSIKALSKE INSTITUTT
Telefon 21 083 — Arendal

VICTORIA HOTELL
6900 FLORØ

BILREK.
Bjørn Rist & Co.
Telefon 1 574 - Kirkenes
Telegr.adr.: «Bilrek»
Opel - G.M.C. - Bedford - Vauxhall Chevrolet
Oljer - Bensin - Bilgummi - Rekvisita
Forsikring

LANDS GJENSIDIGE BRANDKASSE
2870 DOKKA
Telefon 154

L. HVIDING
Likkistefabrikk
Stavanger - Telefon 28 772 - 36 479
Begravelsesbyrå Telefon 28 772
Privat telefon 36 758

MELLEMSTRANDS TREVAREINDUSTRI
MØBELPRODUKSJON
Vigrestad — Jæren
Telefon Vigrestad 87 130

Fotograf
STRAND
Kongsberg

TEIGLAND SHIPPING A/S
Postboks 229 — 5001 Bergen
Telefoner: 21 25 30 - 21 04 57

AAS KAFETERIA - KIOSK
v/riksv. 10 (Drammen—Kongsberg)
38 km fra Drammen, 3,5 km fra Kongsberg
Småretter - Smørbrød - Kaffe - Camping
Anledning til fiske — Tlf. Kongsberg 1142

Besøk
BOLLA KONDITORI
Skagen 14 — Stavanger — Tlf. 20 895

Ved besøk i TVEDESTRAND
anbefales min kafé
Trygve Arentsen & Co.
Bakeri og Konditori

LARS GRØNVOLD
Byggmester & Entreprenørforretning
Lillehammer — Sentralbord 51 636

3 K - KONTORKONSULENT
Knutsen & Kristiansen
Kontormaskiner og Kontormøbler
Lillehammer — Telefon 53 988

THORSENS PLANTESKOLE
Elganes 75 - 4000 STAVANGER - Tlf. 30 246
Alt i TRÆR og BUSKER til haven

NYBYGG - REPARASJONER
Vi utfører: Nybygging - Ombygging - Aluminiumsarbeider - Alt i reparasjoner - Motormontasje - Stålkonstruksjoner - Innredningsarbeider - Klassifikasjonsarbeider Slippsetting m.v.

A/S SVOLVÆR MEK. VERKSTED
8300 Svolvær — Telefoner 131 - 167

GUNDERSENS KAFFE
Byens beste
E. GUNDERSEN
2200 Kongsvinger

— Elias Hansen —
TEXACO BENSIN & SERVICE
Ørebekk, 1620 Gressvik - Tlf. (031) 27 551
VELKOMMEN INNOM
Full service - Rekvisita - Kioskvarer
Bilgummi

MØBLER OG BÅTINNREDNING
Vi utfører innredning på alle typer båter
Storveien 25 - Tlf. 27 180 - Gressvik

E. KRISTOFFERSEN
JÅNN KRISTOFFERSEN
GULLSMEDER
Kongsvinger
Godt utvalg i presangartikler

NORSK RAMMEFABRIKK A/S
Gullistfabrikk
Skotterud — Telefon Kongsvinger 35 568

SKOTTERUD GJESTGIVERI
T. O. Bakke
Skotterud — Telefon 35 309
Kafeteria

ALFRED SKULSTAD
Bredsgården — Bryggen — Bergen
Fisk en gros

W. ENGELSEN EFTF.
Ingeniør- og Entreprenørforretning
Sentralbord (054) 10 744
5400 STORD

GLASSMESTER SVERRE SALTVEDT
Alt i glass
Haugesund — Tlf. 24 286
SALTVEDT GLASS
Kopervik

REIDAR F. CHRISTENSEN
BAKERI & KONDITORI
Gressvik **Telefon 27 202**
Utsalg: Brogt. 17 Telefon 12 657

LANDBRUKSSERVICE
Brugt. 18 - Mandal - Tlf. 62 042
ZETOR TRAKTORER
Redskap for landbruk og anlegg

INDUMONT A/S
Mek. Verksted — Industriservice
Jernbanealléen 27 - 3200 SANDEFJORD
Telefon 64 195

Rådgivende ingeniører i bygningsteknikk
BYGNINGSKONSTRUKSJONER
INDUSTRIANLEGG — KAIER
Sivilingeniør **Audun Muri**, M.N.I.F. -.M.R.I.F.
Møllendalsbk. 9 a — Tlf. (05) 29 87 00
5000 Bergen

VI KJØPER
Gammelt kobber - metall - messing
Spes.: Gamle metaller
H. B. OLSEN
Bryggen 3, 5000 Bergen - Tlf. (05) 21 78 94

OLE P. HANSEN
Murmester
Telefon 62 771 Telefon 62 240
9400 HARSTAD

MAGNOR SMIE OG
LANDBRUKSVERKSTED A/S
Magnor — Telefon Kongsvinger 37 147

ODDSTØL RADIO
Spesialforretning i Radio og TV
KRISTIANSUND N.
VELG KVALITET — VELG PHILIPS

KONGSBERG
I nye moderne lokaler i byens sentrum finner De banken vår
Vi ser fram til Deres besøk
Hilsen
SANDSVÆR SPAREBANK

SVERRE BRODAHL
SPORT - CAMPING - FISKEUTSTYR
SKI - VÅPEN
Stabellsgt. 13 - Hønefoss - Tlf. 22 888

SPESIALIST I BRILLER
Optikermester
PER B. NYBØ
Th. Petersonsgate 9 - Moss - Tlf. 54 267

BRØDR. BALSTAD & CO.
Møbelforretning
Strandvn. 25 A — Telefon 24 198
Trondheim

KR. GÜNTHERS EFTF.
Blikkenslager
Spesialverksted for rustfritt stål
Moss — Telefon 52 049

SYVERS EFTF.
Per Wennersten
Alt i Dagligvarer
Ekholdtvn. 35 - Tlf. 57 289 - 1500 Moss

NILS VIKEN
Nygard st. pr. Gjøvik
Assortert forretning

VESTFOLD FERDIGBETONG A/S
Inneh.: A. Rui
Ferdigbetong i alle kvaliteter
Tønsberg Telefon 13 927
Sandefjord Telefon 67 202

CHR. SØRENSEN
Slakterforretning
Kopervik — Telefon 159

A. H. EIDAL
Moderne møbler — Radio — TV
Nesbyen

VENNESLA FYSIKALSKE INSTITUTT
Inneh.: Fysioterapeut Svein Haugland
Vennesla — Telefon 55 201

A/S TRONDHJEMS PAPIR- & PAPFABRIK
Trondheim — Telefon 20 706

ARTHUR M. SPERRE
Agentur — Kommisjon
Kirkegt. 25 - Telefon 21 032 - Ålesund

J. DAHLE
Mek. Verksted og Metallstøperi
Nygt. 26 - 7000 Trondheim - Tlf. 23 614

SELSBAKK VATTEPPE & SHODDYFABRIKK
Selsbakk — Telefon 35 343
Vattepper - Plater og Madrasser
Salg kun til handlende

BØRGE UNDHEIM
Hønseri
BRYNE — Telefon 84 355
Bankforbindelse: Time Sparebank
Postgiro 6 66 61

EIDSBERG SPAREBANK
Opprettet 1848
Heggin, 1850 Mysen — Tlf. 89 12 16

PER J. SKJERVAGEN
Gullsmed
7460 RØROS
Alt i premier

ANDERSSONS GARTNERI
Tlf. 19 325 - 7053 Ranheim
BLOMSTERHJØRNET
Håkon Jarlsgt. 2 - Tlf. 25 348 - 7000 Trondh.
Alt i blomster og dekorasjoner

Gullsmed
EILIF RYDENG
9300 Finnsnes — Tlf. 18
Fører alt i premier

VATNE LENESTOLFABRIKK
Telefon 25 - Vatne

SIVILINGENIØR
OLE HELMER SJO
M.N.I.F. — M.R.I.F
Rådgivende ingeniører i byggeteknikk
Bryne — Telefon 81 568

Besøk
HALDEN MØBELFORRETNING
ALT I MØBLER
Repslagergt. 19 (tidl. Dovre Skofabrikk)
Halden — Telefon 82 534

Det ideelle sted for møter og kurser
FINNSNES HOTELL
Bondeheimen
9300 Finnsnes — Telefon 151
70 værelser, de fleste med dusj, toalett og radio — 7 grupperom fra 6—100 pers.
Kafeteria — Garasjer
Restaurant med internasjonalt danseork.

PARK KAFETERIA
Gjøvik — Telefon 71 237
Nærmest Jernbane og Brygge

KNUT OFSTAD
Gullsmed
Namsos — Telefon 72 662

KIRKEGATENS KJØTTHANDEL
Alt i Kjøtt — Flesk — Pølser
Kirkegt. 55 — Ålesund — **Tlf. 24 268**

Vi påtar oss alle sorter underlag og asfalteringsarbeider
TROMS ASFALT A/S
Skattøra - 9000 Tromsø - Tlf. 89 635

REALF GRØDEM
Transportforretning - Entreprenørforretning
Maskinstasjon - Grustak
Bryne — Tlf. 82 114 - 88 711 - 81 753

MAGNE SMEDSTUEN
Alt i sveising og oppretting utføres
Gjøvik — Telefon 72 805

Greåker Glass- og Rammeforretning
Inneh.: Erling Jensen
Utfører alt i glassarbeide
Greåker — Tlf. 61 523

TVETERS BARNEKLÆR
Storgt. 7 - Kongsvinger - Tlf. 14 3 22
Vi selger kvalitetsvarer fra 0 til 12 år
Distriktets største utvalg

★

MANSTAD KJØTT & KOLONIAL
Inneh.: Øivind Karlsen
Ass. Dagligvareforretning
Manstad — Onsøy Tlf. 33 277

★

KARL JOHANSGATENS BENSINSTASJON
Bensin - Oljer - Service
Sarpsborg — Telefon 53 506

BARDA HOBBY A/S
Alt i Hobby og Leketøy
1600 FREDRIKSTAD — Telefon 16 340

LARS SØLAND & SØNNER A/S
Trevarefabrikk — Byggeforretning
Bygningsartikler
Lisleby. Tlf. Fredrikstad 17 257

E. JONASSEN & CO.
Kristiansand S.
Delikatesseforretning —
Daglig nylaget fiskemat
Telefon 22 433

TO-TAKTSERVICE A/S
Salg og Service av
Evinrude utenbordsmotorer
Askeladden Plastbåter
Pankovn. 6 — Ørebekk — Tlf. 27 633

Velkommen til
RISUM SERVICESENTER
Inneh.: Arne Høibø
Vask - Olje - Smøring - Rekvisita
Halden — Telefon 84 496

TORVALD SÆTRE
ELEKTROINGENIØR
Strandvn. 10 — tlf. 26 1920
5031 Laksevåg

Jernkonstruksjoner - Oljefyringstanker
Dører og Porter - Trykktanker
Cyklonanlegg
EINAR ØGREY
Mek. Verksted
Vågsbygd - 4600 Kr.sand S. 1 Tlf. 12325

E. SOLBERG & CO. A/S
Råde - Telefon Moss 74 191
Alt i Jern- og Bygningsartikler

EGIL TØSSEBRO
Byggmester
Øvre Kolstien 34 — Telefon 28 07 97
5030 Landås — Bergen

HANS HAGEN
Mekanisk Verksted
Nye Teglverksvei 19 - 4600 Kristiansand S.
Postboks 1055 — Telefon 24 4 38 - 15 6 25
Postgiro 30 61 96
Bankgiro 9405.05.21367

HOLE & LILLEBØE A/S
Stol- & Møbelfabrikk
Sykkylven — Telefon 96

Velkommen til
STAVE DAGLIGVARER
Godt utvalg
Farriseidet Telefon 82 195
Torstrand » 81 465
3250 LARVIK

JACKS DAME- & PIKEMAGASIN
Alt i Pike- og Damekonfeksjon
Munkegt. 31 - Trondheim - Tlf. 23 432

ERLING HANGREY
Urmaker — Alt i Ur
Torget 2 — 3250 LARVIK — Tlf. 81 743

A/S BYGGTEKNIKK
Kjøbmannsgt. 8 — Sentralbord 20 080
Trondheim

LILLESTRØM AKVARIUM
fører alt i fugler, fuglebur, fisk og rekvisita
Parkalléen 21 - 2000 Lillestrøm - Tlf. 71 16 57

KLOSTER ELVERHØY
ENTREPRENØRFORRETNING
2300 Hamar

Besøk
ELVINE KAFETERIA
Marvikveien 2 b - 4600 KRISTIANSAND S
Telefon 26 880
Assortert middagsmeny
Hjemmeservering — Lokalutleie

SANDSJE MEK. VERKSTED
Inneh.: Skorge og Kleppan
3160 STOKKE — Telefon 36 340
Fabrikasjon av:
Trebearbeidingsmasker og Verktøy

Ta en stopp ved
RØLLESHAUGEN
Med god mat og en forfriskning
3037 GALLEBERG
Telefon Sande i Vestfold 1838

T. LARSEN & SØNN
Blikkenslagermestre
Ventilasjonsentreprenør
6010 SPJELKAVIK — Telefon (071) 41 295

MELØEN MEK. VERKSTED
Kristiansund N. — Tlf. 71 838
Monteringer og Motorreparasjoner

DAGBLADET FINNMARKEN
Hovedkontor: Vadsø - Tlf.: 51 213
Avd.kontorer:
Kirkenes, tlf.: 91 334 — Vadsø, tlf.: 87 213

A/S LYSKOPI
Nordregt. 23
Trondheim — Telefon 22 640

FINN MALTERUD
Gjøvik — Telefon 72 125
Volvo-forhandler

AGDER METALLVAREFABRIKK
Stenklev, Arendal — Tlf. 21 227

SAKSHAUG SPORTSFORRETNING
G-sport
Steinkjer — Telefoner: 61 798 - 61 796

For god — nybrent kaffe
Legg veien om
KAFFESPESIALEN
Storgaten 11 - Sandefjord - Tlf. 62 555
Husk kaffe-automaten
Den står til tjeneste døgnet rundt

A/S TRE OG FLIS
Alt i Gulvbelegg — Parkett
Blomsterdalen — Telefon 76 674

A/S STOKKE PUKKVERK
Stokke — Tlf. 327
Pukk - Singel - Veigrus

K. LUND A/S - STEINKJER
Aut. Rørleggerfirma
Verksvn. 7 - Steinkjer - Tlf. 62 788

GRILLEN
Kafeteria - Friluftsservering
Selskapslokaler
Telefon HOLMESTRAND 51 460
Rådhusgt. 11

NORD-TRØNDELAG
RENHOLDS-SERVICE
Inneh.: Kari Stakset
Steinkjer — Telefon 62 603

Larsen Freseverktøy
K. LARSEN A/S — Verktøyfabrikk
Stokke — Telefon 86

SALVE GAUSLÅ
Aut. Entreprenørforretning
4800 Arendal — Telefon 25 510
Spesialitet: **Brønnboring**

ALF TORJUSSEN
Blikkenslager
4800 Arendal — Telefon 25 263

TEIGENS MASKINFORRETNING
Landbruksforretning - Reservedeler
Steinkjer — Telefon 61 194

A/S THOR DAHL
Skipshandel
SANDEFJORD

STEINKJER BETONGINDUSTRI A/S
Figgja — Steinkjer — Tlf. 62 240

Sellebakk - Fredrikstad - Stavanger - Kristiansand S. - Verdal - Rødland
Larvik - Namsos - Lillehammer - Arendal - Hamar - Helgådalen - Rygge

EINAR BRÅTHEN
Alt i kjøtt - Pålegg og Pølsevarer
Selbak Torg — Telefon 14 103
1650 Sellebakk

SKAL DE KJØPE
SOVEROMSMØBLAR?
Sjå då først våre modeller.
Desse er Stilfulle - Prydfulle og Praktiske
Skogen Møbelfabrikk A/S
Rødland — Tlf. Velandsnes 60 b

MØBLER & LYS A/S
Alt i Møbler og Lamper
Sellebakk — Tlf. 14 341

FAG-FOTO
Leif Sørlie
Larvik — Telefon 81 317

JOHAN SANENGEN A/S
Glassmesterverksted — Glass-sliperi
Thorbjørnsensgt. 17
Tlf. 12 501 — Fredrikstad

ARNOLD ANDREASSEN
Murmester
7800 NAMSOS — Telefon 72 257

NAMSOS GARN & TRIKOTASJE
7800 NAMSOS — Telefon 72 419
Barneklær — Dameundertøy
Utstyrsvarer — Gardiner

EVENSEN & EVENSEN
Aut. Entreprenørforretning
ALT I MUR - TRE - BETONG
Tlf. 52 147 — Lillehammer

Benytt
HÅGENSENS FOTO
Namsos — Tlf. 72 436

KARL HOLM
Slakter og Pølsemakerforretning
Arendal — Tlf. 21 134

TEPPERENSEKSPRESSEN
Rådhusgt. 15 — Telefon (041) 21 308
4600 KRISTIANSAND S.

FLYPLASSEN
LAKKERINGSVERKSTED
Postboks 90 - 1580 Rygge - Tlf. 60 724

TORBJØRN GRANDE
Byggmester
Verdal — Telefon 78 612
Privat Steinkjer 43 158

LØVSTRØM & NERLAND A/S
Herreekvipering
Folkets Hus - Telefon 25 704
Hamar

STAVANGER RØKERI
Stavanger — Telefon 23 584

LEIF ROTMO
Ass. landhandel
Helgådalen — Tlf. Verdal 80 473

GARDINER — TEPPER
SVELLAND
Byens utstyrsmagasin
Haraldsgt. 140 - Haugesund - Tlf. 21 222

HARALD HALVORSEN
SKIPSMEKLER
5500 HAUGESUND

H. M. WRANGELL & CO. A/S
5500 HAUGESUND

BRØDR. MYRHAUGEN
Murmestere
Trones — Telefon 63 018
SANDNES

K. BJØRKEN
BAKERI og KONDITORI
7630 ÅSEN — Telefon (076) 86 174

FOTOMAGASINET
Film, fremkalling, kopiering, albums, rammer
Dagny Holthe
N. Storgt. 1 — DRAMMEN
Telefon 83 38 32

DRAMMENS SVEISEVERKSTED
Bjørnstjerne Bjørnsonsgt. 104 - Drammen
Telefon 81 91 90
ALT I SVEISEARBEID
Utleie av mobilkran

ANDERS LØCHEN FOGTH
Spesialforretning i briller og kikkerter
Søndre torv, Hønefoss
Telefon 21 437 — Hønefoss

Besøk
GRILLEN KAFETERIA
Ø. Storgt. 4—6 — Telefon 83 19 36
3000 DRAMMEN
Hjembakte kaker — God mat
Levering av snitter og koldtbord

GUNNAR DAHL
Handelsgartneri
Alt i planter og blomster
Hønefoss — Telefon 21 524

Ronsenprodukter i rikholdig utvalg får De hos
THV. ENDERUD & CO.
«Ronsensentret» Storgt. 1, Telefon 21 388
Hønefoss
Ellers alt i røkesaker, konfekt og lesestoff.
Distriktets eneste aut. Ronson-Service

AASMUND SOLLID
Tømmermester og Entreprenørforretning
Administrasjon — 9250 Bardu
Postboks 220 — Telefon 168
Avd. Ofoten—Ankenesstrand, Teknisk avd.
Telefon Narvik 56 296
Avd. Tromsø, Fergevn. 4, telefon 98 381
Bankforbindelse:
Bardu Sparebank
Narvik Handelsbank A/S
Postgiro 8 54 54

SKOTØYMAGASINET
Telefon 3076 — ÅRNES
Skotøy — Herreekvipering
Sportsartikler — Møbler

BRØDR. AAKVIK A/S
Entreprenørforretning
Ålesund — Sentralbord 24 651

HAFSLUND VULK A/S
Utfører banepålegging - Avbalansering
Omlegging - Reparasjoner
Isevn. 59 - Sarpsborg - Tlf. 67 452

STÆRKEBYE TRYKK
Alt i trykksaker
3051 Mjøndalen - Tlf. Drammen 82 62 56

WOLD & HANSEN
Lerdalsgt. 21 - Strømmen
Telefon 71 22 67
Blikkenslageri - Alt i bygningsarbeide

STANGE ELEKTRISKE
Elektrisk forretning
Aut. installatør
Telefon 31 614 — Stange

IVAR HJELLE
Byggmester
Volldalsberga 21 - Ålesund - Tlf. 25 816

SOLVANG BENSIN & SERVICE
Synnøve og Vigleif By
Furnesvn. 111 - 2300 Hamar - Tlf. 22 6 65
Vask - Smøring - Oljeskift - Rekvisita
Parafin - Fyringsolje — Kiosk: Tobakk -
Frukt - Sjokolade - Is - Mineralvann

MOSJØEN SKOTØYMAGASIN
C. M. Havigsgt. 14 - Tlf. 70 251
ALT I SKOTØY
Mosjøen

OK-SENTER SPILLUM A/L
7820 SPILLUM i Namdalen - Tlf. 72 822

LILLESTRØM KONFEKSJON
LILLESTRØM
HERRE-. GUTTE- og PIKEKLÆR

STIKLESTAD PLANTESKOLE
Stiklestad p.å. — Telefon 78 681

SUNNDAL MEIERI A/L
Melk gir styrke
Sunndalsøra — Telefon 91 130

STRAFO BESLAG OG METALLVAREFABRIKK A/S
6000 ÅLESUND — Telefon 22 253

De får mange tips ved en rundtur i vår forretning. — Gå innom
SIG. BERGERSEN
Nittedalsgt. 19, Lillestrøm, Tlf. 71 13 03
Glass - Stentøy - Kjøkkenutstyr -
Damevesker - Parfyme - Leketøy

LARS E. TENNØE
ASS. FORRETNING
6270 BRATTVÅG — Telefon 3

HOTELL SOCIETETEN
Vertskap: Marit og Finn Vik
3080 Holmestrand — Telefon 51 7 98

OLAVSENS ELEKTRISKE
Aut. Installatør
Fredrikstad — Telefon 15 275

A/S DANTHERM
Varmluftaggregater
Tønsberg — Telefon 12 121

HUMLEN INDUSTRI A/S
6020 Vegsund
Telefon Ålesund 41 360

Mange bauger fører til Fredrikstad
Linjeagenturer — Skipsmeglere
MØRKS EFTERFØLGERE A/S
Fortolling — Spedisjon
Postboks 3 — 1601 Fredrikstad
Tlf. 15 800 - Telegr.adr.: «Just»

SVERRE BJERKELI
Alt i Kjøtt og Pølsevarer
Telefon 23 505 — 2300 HAMAR
Husk Pølsebua på Østre Torg

EINAR ØVERLI
TRELASTHANDLER
Hamar — Tlf. 23 692

A/S FREDRIKSTAD
BLIK- OG METALVAREFABRIK
1600 FREDRIKSTAD

STADION SERVICE-SENTER
Bensin - Olje - Smøring - Rekvisita
Kvikkvask - kiosk
Vangsvn. 70 - Hamar - Tlf. 25 744

S. RUSTAD
Herre- og Gutteutstyr — Skotøy
Torvgt. 42 — Hamar — Tlf. 23 863

BENYTT
Geo Selskapsmat
GEO VARESENTER
Åsgårdstrand - Telefon 81 004

E. NORBOTTEN A/S
STEINKJER
Telefon sentralbord (077) 61 170

URDS BARNEUTSTYR
Steinkjer — Tlf. 61 604
Alt i Barneklær

MATHISENS FOTO &
RAMMEFORRETNING A/S
Alt i Foto og Ramme
Stoltenbergsgt. 10 — Telefon 11 401
3100 TØNSBERG

A/S SERVICE
Ålesund — Telefon 21 517
Radio — TV

ARNE A. WAMS EFTF.
ALT I DAGLIGVARER
Tlf. 85 70 07 — Vikersund

AUDNA BRUK
Alt i trelast for nybygg og reparasjoner
Sør-Audnedal — Telefon 65 140

IVAR ISAKSEN
Entreprenør
Ålesund — Telefon 37 074

STAVANGER MALERVARE & UTSTYRSFORRETNING A/S
(Knudsen Rage)
4000 STAVANGER - Tlf.: 20 629 - 22 356

LEIF W. HANSEN
Gullsmedforretning
Prostebakken 2 — Stavanger
Telefon 25 209

OSCAR VISTE & CO.
5700 VOSS — Telefon 11 054
KOBBER- og BLIKKENSLAGER
Nybygg og Reparasjoner

RØEDS TREVARE A/S
3200 SANDEFJORD
Produsent av Tun-Døren
Telefoner: 64 031 - 61 236

Hundhammer Eskefabrikk A/S
Konditoresker — Smørbrødesker
Trådstiftesker — Fittingesker
Meieriemballasje
Mariero — postadr. 4010 Stavanger
Hillevåg - Tlf. Stavanger 36 503, 29 160

TJØSTHEIM & CO.
ENTREPRENØRFORRETNING
Spes.: Undervannsarbeide
Ø. Holmegt. 30 - Stavanger - Tlf. 29 237

HANS ROGNE A/S
6000 Ålesund — Tlf. (071) 21 453
ALT I MALERVARER

Nå kan De få
KJØLEAGGREGAT I MATBUA
Leveres av Lynis Kjølesutstyr
L. SØRENSEN MEK. VERKSTED
Køhlersv. 3 - Stavanger - Tlf. 24 017

ELVIN LINDSTRØMS EFTF.
Gunv. Hamre
Granit og Marmorsliperi
Stavanger — Tlf. 25 612

FINN MIDBØE
Aut. Rørleggerforretning
Lagårdsvn. 65 — Stavanger
Telefon 21 548

MÆLAND HØNSERIUTSTYR
5700 VOSS - Tlf. 12 173

TORGER NAVERSEN
Aut. Rørleggerbedrift
STAVANGER
Telefon 23 383

Universitetsbiblioteket i Oslo
Aviskontoret

OSLO 2

Utgiver:
SAMORDNINGSRÅDET FOR
ÅNDSSVAKESAKEN I NORGE
Postboks 167 — 1324 LYSAKER
Returadresse: **AUG. HANSSENS FORLAG**
ØVRE SLOTTSGT. 5, OSLO 1

Hokksund
Kurbad A/S

★

Fysikalsk - Medisinsk
Behandlingshjem

★

3300 - Hokksund
Tlf. 85 16 86

Grafia Boktrykkerl - Oslo